

Fylkesmannen i
Telemark

Tilstandsrapport 2012

Innhold

Viktige utviklingstrekk i Telemark	4
• Demografi, arbeid, trygd og utdanning	4
• Kommuneøkonomi	11
Klima og energi	16
• Bioenergi – klimabidrag og økt verdiskaping	16
• Håndtering av flom i avløpsnett – framtidige utfordringer ved tilpasning til større nedbørsmengder	19
• Samfunnssikkerhet og beredskap	22
By- og tettstedsutvikling	25
• Samordnet og klimavennlig areal- og transportplanlegging	25
Verdiskaping og næringsutvikling	28
• Utviklingstrekk i landbruket	28
• Masterplan for skogsbilveier i Telemark	30
• Jordvern – bruk av analyser for å følge endringer i areal typer over tid	33
• Kvalifiseringsprogrammet	35
• Bruk av alternative opplæringsarenaer i grunnskolen og Inn på tunet-løftet	38
Natur, kulturmiljø og landskap	40
• Økt bevissthet om landskapsverdier	40
• Inngrepsfrie naturområder uten tyngre tekniske inngrep (INON)	41
• En bærekraftig arealpolitikk som tar hensyn til naturmangfoldet	43
• En bærekraftig og attraktiv strandsone, riktig balanse mellom vern og bruk	45
• Vassdragsnære områder, bærekraftig forvaltning og langsiktig arealpolitikk	47
• Villreinfjella – en europeisk arv, vårt ansvar	48
Helse, livskvalitet og oppvekstmiljø	51
• Folkehelsearbeidet i Telemark og fremtidige utfordringer i ly av Samhandlingsreformen	51
• Barn og unges medvirkning i planprosesser	54
• Talenter for framtida, satsing på barn og unge i Grenland	55
• Omsorgsplan 2015	60
• Elevenes rett til et psykososialt miljø som fremmer helse, trivsel og læring	62

FORORD

Fylkesmannen i Telemark legger her fram Tilstandsrapport 2012. Rapporten presenterer status i Telemark og statlige styringssignaler på utvalgte områder.

I fjorårets rapport omtalte vi plan- og bygningslovens krav til kommunene om utarbeiding av planstrategi. All kommunal planlegging skal bygge på slike vedtatte planstrategier. Disse strategiene tar utgangspunkt i de viktige utfordringene og sikrer at planene håndterer det som er betydningsfullt. Kommuneplanens samfunnsdel definerer de langsiktige utfordringene i kommunesamfunnet, for sektorene enkeltvis og i samarbeid, og prioriterer satsingsområder. Gjennom samfunnsdelen gis dermed retningslinjer for sektorenes virksomhet.

I medhold av plan- og bygningsloven § 6-1 vedtok Regjeringen 24.06.11

Nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging. Dette er et dokument som handler om hva en samlet offentlig forvaltning skal ta særlig hensyn til i planleggingen i de kommende fire år. Forventningene skal legges til grunn både i arbeidet med planstrategiene som kommunene skal gjennomføre i 2012 og i den etterfølgende planleggingen etter plan- og bygningsloven. Dette omfatter kommuneplan med samfunnsdel, handlingsplaner og sektorplaner.

Tilstandsrapport 2012 speiler de nasjonale forventningene Regjeringen har vedtatt som gjeldende i fireårsperioden, og rapporten er systematisert i samsvar med de tematiske kapitlene i de nasjonale forventningene.

Regjeringens nasjonale forventninger tar ut-

gangspunkt i en oppdatert gjennomgang av viktige utviklingstrekk i Norge. Tilstand og utviklingstrekk relateres til hvert av de tematiske kapitlene. Det er denne tilstanden og disse utviklingstrekkene som begrunner Regjeringens valg av forventninger.

I vår Tilstandsrapport har vi brutt de nasjonale utviklingstrekkene ned på Telemarksnivå.

Denne beskrivelsen av status og utvikling danner grunnlaget for de forventningene vi velger å legge inn for hvert tema.

Når vi har valgt denne systematikken, vil enkelte av våre tradisjonelle temaer falle utenfor i denne omgang. Disse vil imidlertid bli fulgt opp i framtidige rapporter.

Sosial- og helseområdet er et svært omfattende felt. I denne rapporten har vi avgrenset omtalen til enkelte utvalgte satsingsområder.

Fylkesmannen har utarbeidet en egen rapport, Barnevern-, sosial- og helsemelding for 2011, datert mars 2012. For en bredere innsikt i dette området vises til denne rapporten.

Jeg håper Tilstandsrapport 2012 vil stimulere til debatt, og gi kommunene et nyttig bidrag til egen planlegging.

Skien, juni 2012

Kari Nordheim-Larsen

VIKTIGE UTVIKLINGSTREKK I TELEMARK

Demografi, arbeid, trygd og utdanning

Befolkningsutviklingen er hovedgrunnlaget for inntektsutviklingen i kommunene.

Befolkningen i Telemark har en høy gjennomsnittsalder.

Gjennomsnittsalderen i Telemark er omtrent 41 år mot 39 år på landsbasis.

Den største folketilveksten i Telemark for 2011 hadde Bø kommune med 2,01% og den største tilbakegang i folketallet hadde Fyresdal med -1,55%.

Når det gjelder folketilvekst er gjennomsnittet for landet på 1,32%.

Det er over tre ganger så mye som snittet for Telemark som er på 0,43%.

Av alle fylkene i landet er det kun Sogn og Fjordane som har lavere folketilvekst enn Telemark.

Beregnet folkemengde 1.1.2012 og beregnet folketilvekst 2011			
	Beregnet folkemengde 1.1.2012	Beregnet folketilvekst 2011	
	Personer	Personer	%
08 Telemark	169 911	726	0,43 %
1 0821 Bø	5 773	114	2,01 %
2 0830 Nissedal	1 427	22	1,57 %
3 0834 Vinje	3 707	46	1,26 %
4 0827 Hjartdal	1 610	13	0,81 %
5 0806 Skien	52 459	382	0,73 %
6 0814 Bamble	14 104	74	0,53 %
7 0805 Porsgrunn	35 193	150	0,43 %
8 0819 Nome	6 588	27	0,41 %
9 0807 Notodden	12 446	50	0,40 %
10 0828 Seljord	2 960	5	0,17 %
11 0811 Siljan	2 423	4	0,17 %
12 0817 Drangedal	4 123	-1	-0,02 %
13 0815 Kragerø	10 683	-12	-0,11 %
14 0829 Kviteseid	2 489	-12	-0,48 %
15 0826 Tinn	5 993	-44	-0,73 %
16 0822 Sauherad	4 312	-46	-1,06 %
17 0833 Tokke	2 291	-25	-1,08 %
18 0831 Fyresdal	1 330	-21	-1,55 %

(Kilde SSB)

Tabellen nedenfor viser befolkningstall for hver kommune i årene 2007 til 2011. Grønne felt indikerer år med høyest befolkningstall. Tilsvarende har årene med lavest befolkningstall røde felt.

Geografisk område	2007	2008	2009	2010	2011
Telemark	166170	166731	167548	168231	169185
Bamble	14061	14109	14097	14107	14030
Bø	5333	5436	5518	5595	5659
Drangedal	4136	4111	4138	4159	4124
Fyresdal	1363	1375	1379	1381	1351
Hjartdal	1619	1619	1613	1587	1597
Kragerø	10481	10614	10620	10620	10695
Kviteseid	2542	2563	2546	2522	2501
Nissedal	1375	1378	1393	1404	1405
Nome	6576	6601	6557	6527	6561
Notodden	12221	12232	12313	12390	12396
Porsgrunn	33977	34186	34377	34623	35043
Sauherad	4277	4266	4274	4270	4358
Seljord	2933	2930	2925	2966	2955
Siljan	2362	2380	2404	2412	2419
Skien	50696	50864	51359	51668	52077
Tinn	6120	6066	6010	6022	6037
Tokke	2414	2366	2363	2337	2316
Vinje	3684	3635	3662	3641	3661

Bamble, Fyresdal, Kviteseid og Tokke har sine laveste innbyggertall i 2011

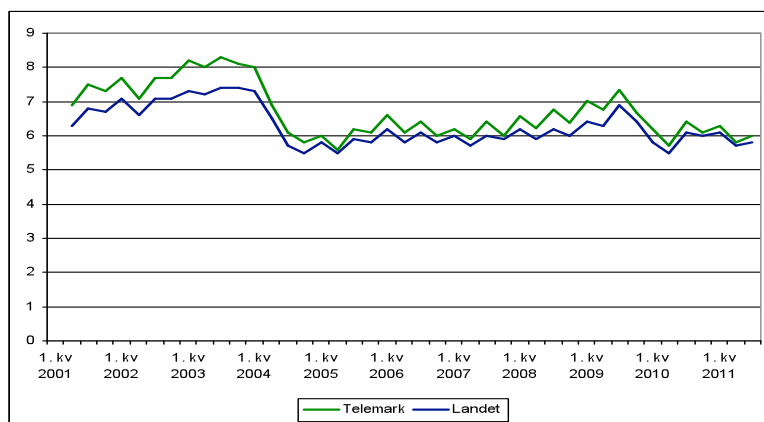
Tabellen nedenfor viser endringer i folketallet inndelt i aldersgruppene som brukes i inntektssystemet. Som eksempel har Seljord en tilbakegang på 20,72% i aldersgruppen 3-5 år fra 1.7.2010 til 1.7.2011.

Kommune	Innbyggertall per 1.7.2010	Innbyggertall per 1.7.2011	%vis endring totalt	% -vis endring (sammenlignbare) alderskriterier 10/11							
				0-2 år	3-5 år	6-15 år	16-22 år	23-66 år	67-79 år	80-89 år	90 år +
Hele landet	4 887 999	4 952 823	1,33 %	0,75 %	1,66 %	-0,19 %	1,78 %	1,34 %	3,63 %	-0,36 %	4,51 %
0805 Porsgrunn	34 901	35 113	0,61 %	-0,36 %	-2,28 %	-0,07 %	-0,62 %	0,68 %	4,07 %	-2,98 %	17,42 %
0806 Skien	52 045	52 282	0,46 %	2,45 %	-2,08 %	-1,71 %	0,46 %	0,46 %	3,28 %	0,05 %	7,36 %
0807 Notodden	12 386	12 419	0,27 %	0,25 %	2,31 %	0,98 %	-3,35 %	0,30 %	1,49 %	0,41 %	2,05 %
0811 Siljan	2 415	2 428	0,54 %	-13,48 %	12,50 %	-3,60 %	3,03 %	0,00 %	7,46 %	6,85 %	-5,56 %
0814 Bamble	14 067	14 030	-0,26 %	4,50 %	3,89 %	-4,95 %	0,13 %	-1,17 %	10,25 %	-2,99 %	0,00 %
0815 Kragerø	10 645	10 742	0,91 %	-5,43 %	4,14 %	-2,87 %	4,25 %	0,65 %	5,54 %	-4,10 %	16,48 %
0817 Drangedal	4 148	4 159	0,27 %	14,15 %	-7,25 %	0,95 %	-1,44 %	0,43 %	0,23 %	-1,72 %	-1,67 %
0819 Nome	6 511	6 562	0,78 %	6,86 %	-7,96 %	2,68 %	0,34 %	0,52 %	1,67 %	0,84 %	-1,54 %
0821 Bø	5 569	5 631	1,11 %	12,95 %	-5,69 %	-0,45 %	3,52 %	0,57 %	2,18 %	0,39 %	6,82 %
0822 Sauherad	4 321	4 326	0,12 %	-5,38 %	4,83 %	0,00 %	-5,39 %	0,75 %	2,05 %	4,74 %	-17,39 %
0826 Tinn	6 027	6 020	-0,12 %	10,65 %	5,26 %	-3,82 %	-2,67 %	0,15 %	2,04 %	-5,24 %	12,77 %
0827 Hjartdal	1 600	1 605	0,31 %	18,92 %	-18,75 %	1,02 %	-2,10 %	-0,12 %	4,57 %	0,00 %	4,17 %
0828 Seljord	2 967	2 978	0,37 %	15,73 %	-20,72 %	7,08 %	-2,54 %	-0,24 %	0,32 %	-0,61 %	29,17 %
0829 Kviteseid	2 501	2 491	-0,40 %	-4,84 %	1,52 %	0,34 %	-2,54 %	0,51 %	-2,11 %	-3,42 %	2,94 %
0830 Nissedal	1 404	1 407	0,21 %	-1,96 %	19,51 %	-2,50 %	-2,16 %	0,12 %	3,91 %	-5,48 %	8,33 %
0831 Fyresdal	1 378	1 338	-2,90 %	-10,53 %	-11,11 %	-2,26 %	4,32 %	-4,44 %	3,39 %	-10,39 %	60,00 %
0833 Tokke	2 333	2 320	-0,56 %	1,45 %	4,41 %	-1,06 %	0,48 %	-0,86 %	-2,39 %	0,00 %	5,41 %
0834 Vinje	3 654	3 675	0,57 %	-7,63 %	-5,22 %	-3,74 %	1,39 %	1,62 %	5,91 %	0,59 %	-26,67 %

Sykefravær

Grafen til høyre viser at sykefraværet i Telemark ligger over landsgjennomsnittet for hele perioden fra første kvartal 2001 til og med første kvartal 2011.

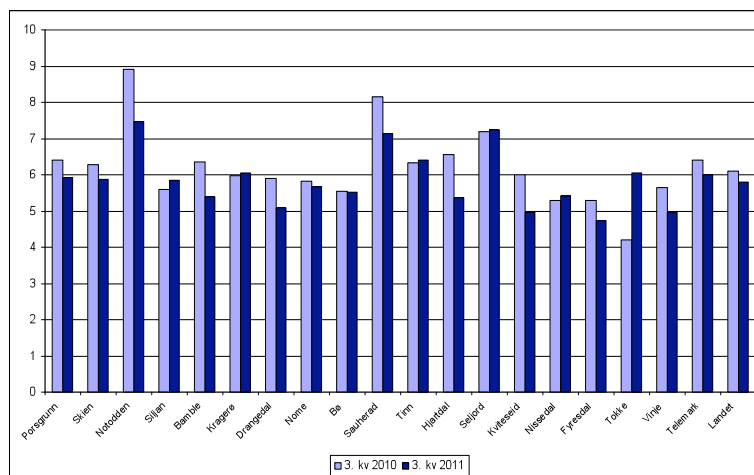
(Kilde NAV Telemark)

Sykefravær etter bosted:

Stolpediagrammet viser at Notodden ligger på topp i sykefravær for Telemark både i 3. kvartal 2010 og 3. kvartal 2011 selv om nedgangen fra det ene året til det andre er markant. Tokke lå lavest i 2010, men økte i 2011 til over gjennomsnitt både for landet og for Telemark.

(Kilde NAV Telemark)

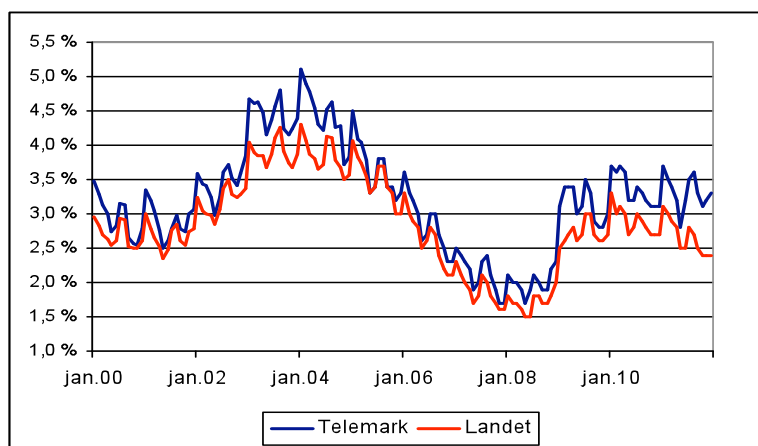
Arbeidsledighet

Diagrammet til høyre viser at ledigheten i Telemark ligger over landsgjennomsnittet.

Ved utgangen av september 2011 var det registrert 2 850 helt ledige i Telemark. Dette er en økning på 4 % i forhold til samme tid i fjor.

Ledigheten for januar 2011 var på 3,8 % for Telemark og 2,8 % for landet.

(Kilde NAV Telemark)

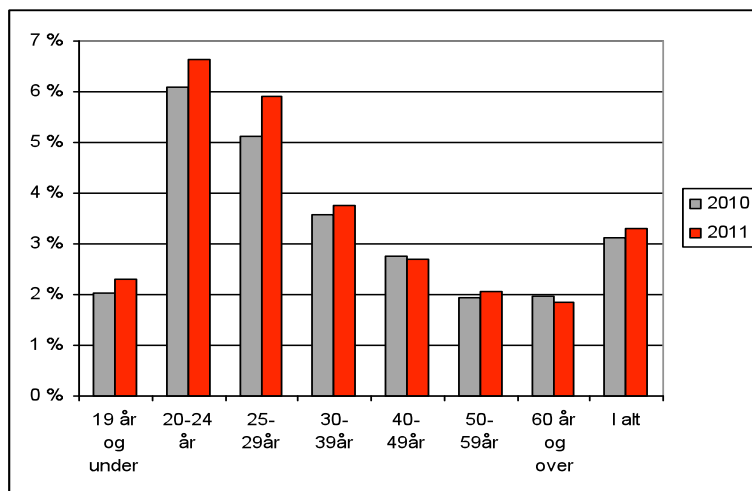
Ledighet etter alder (desember 2011):

Ledigheten er størst blant aldersgruppene 20-24 år og 25-29 år.

For disse to aldersgruppene var veksten i antall ledige fra 2010 til 2011 svært stor. Dette tyder på at ledigheten blant unge fortsatt er økende.

Se stolpediagrammet.

(Kilde NAV Telemark)

Uføretrygdede

Alle kommunene i Telemark har høyere andel uføretrygdede enn landsgjennomsnittet.

Det er en nedgang på 20% i antall uførepensjonister i aldersgruppen 18-19 år.

Imidlertid er det økning i antall mottakere i alle aldersgrupper fra 20-49 år. Størst økning er det i aldersgruppen mellom 20-34 år. I aldersgruppen 65-67 år er det en økning på 8%. Kan vi anta at økt ledighet fører til økning i unge uføretrygdede?

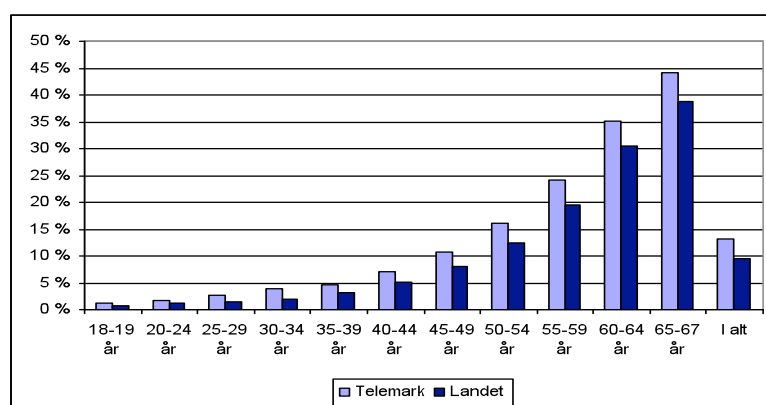
Andel uføretrygdede etter alder (desember 2011):

Stolpediagrammet fra NAV viser ulike alderstrinn og antall uføre i Telemark sammenlignet med landsgjennomsnittet. Som diagrammet viser så ligger Telemark over landsgjennomsnittet på alle alderstrinn.

(Kilde NAV Telemark)

Økning i antall uføre i Telemark			
	2010	2011	% økning
20-24 år	165	182	10,3 %
25-29 år	206	237	15,0 %
30-34 år	301	332	10,3 %

(Kilde: NAV – statistikk pr. sept. 2011)

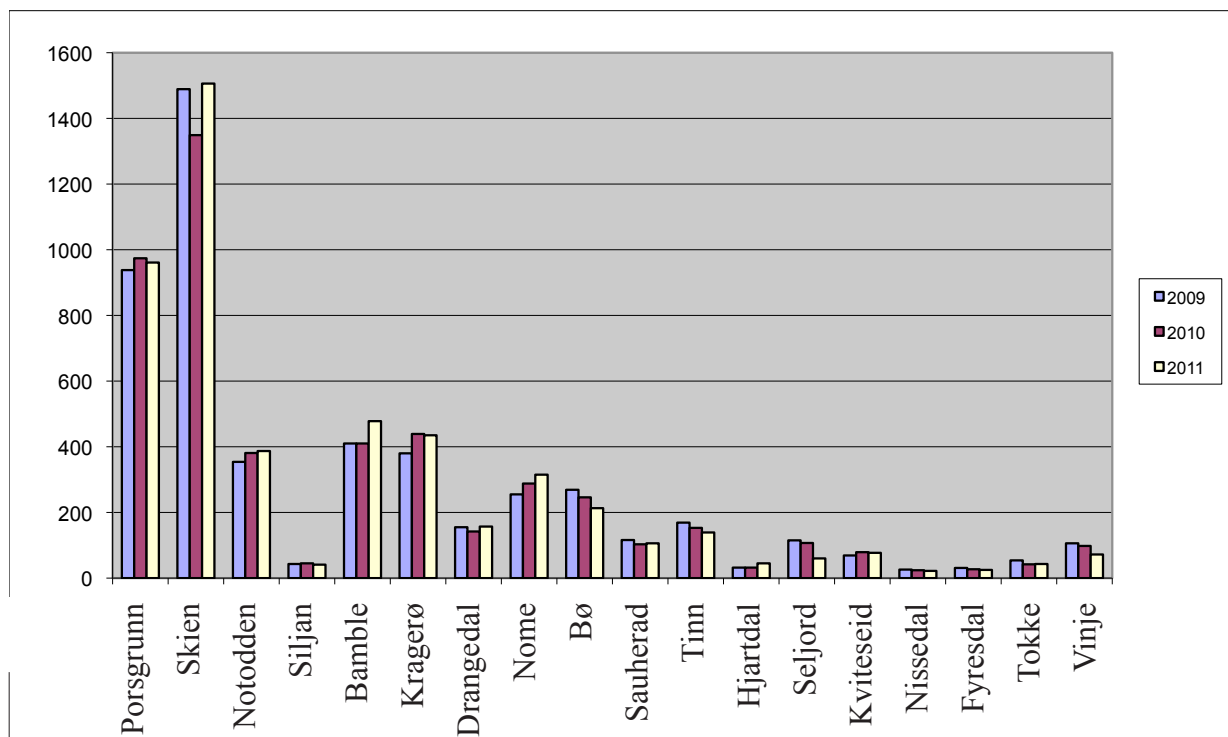

Sosialhjelp

Tabellen og søylediagrammet viser antall mottakere av sosialhjelp 2009 – 2011. Det er bl.a. grunn til å merke seg utviklingen i Seljord, som har hatt en markant nedgang i antall sosialhjelpsmottakere. Dette kan ha flere årsaker, men det er grunn til å trekke fram prosjektet ”Trygge og gode dager – livsmeistring og sosial inkludering”. Prosjektet ble startet opp i 2009 og har svært gunstig effekt.

Mottakere av sosialhjelp, alle, i Telemark 2009 - 2011

Sosialhjelpsmottakere			
	2009	2010	2011
0805 Porsgrunn	938	974	961
0806 Skien	1489	1349	1506
0807 Notodden	354	381	387
0811 Siljan	43	45	41
0814 Bamble	410	410	478
0815 Kragerø	380	439	435
0817 Drangedal	155	142	157
0819 Nome	255	288	315
0821 Bø (Telem.)	269	246	213
0822 Sauherad	116	103	106
0826 Tinn	169	153	139
0827 Hjartdal	32	32	45
0828 Seljord	115	107	60
0829 Kviteseid	69	79	77
0830 Nissedal	26	24	22
0831 Fyresdal	31	27	25
0833 Tokke	54	42	43
0834 Vinje	106	98	72

Utdanning og kompetanse

Tall hentet fra Folkehelseinstituttet viser aldersgruppen mellom 30 til 39 år som prosentvis har grunnskole som høyeste utdanningsnivå i perioden 2005 til 2010.

Landet som helhet viser en synkende tendens. Telemark har også en synkende tendens for

perioden fram til 2010. OBS! i 2010 øker andelen for Telemark. Differansen mellom gjennomsnitt for landet og Telemark viser at differanse øker. Fra 2,1% (19,7 % minus 17,6%) i 2005 til 3% (17,7% minus 14,7%) i 2010.

Drangedal er eneste kommune i Telemark som overstiger 20% i 2010.

Grunnskole som høyeste utdanningsnivå 30-39 år, andel i prosent						
	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Hele landet	17,6	16,5	15,8	15,2	14,9	14,7
Telemark	19,7	18,6	18,0	17,8	17,6	17,7
Porsgrunn	18,9	17,8	16,9	16,6	16,4	16,8
Skien	20,8	19,8	19,3	19,2	19,0	18,9
Notodden	19,1	18,7	18,5	18,6	18,1	18,2
Siljan	17,2	18,7	16,2	16,4	15,9	15,1
Bamble	20,2	19,7	19,0	18,0	18,3	17,8
Kragerø	20,5	18,1	17,5	17,8	18,6	19,8
Drangedal	21,3	21,3	19,4	18,6	18,5	20,3
Nome	21,1	20,3	19,3	18,4	17,2	18,7
Bø	16,2	14,4	17,3	16,9	15,8	14,0
Sauherad	21,4	18,5	19,0	18,4	17,9	19,0
Tinn	20,7	19,4	19,0	18,9	19,1	19,0
Hjartdal	15,8	14,8	12,9	14,2	13,7	12,7
Seljord	14,0	11,5	12,4	11,7	11,6	12,0
Kviteseid	16,8	14,2	11,9	14,4	12,1	11,3
Nissedal	23,6	20,7	19,1	19,5	18,3	16,1
Fyresdal	11,1	13,1	12,5	14,9	13,8	13,8
Tokke	13,4	13,1	13,1	12,4	14,0	12,9
Vinje	18,7	17,7	17,7	16,9	15,4	15,7
Kilde: Folkehelseinstituttet						

Utdanningsprofil og behov i Telemark

Selv om andelen med høyskole- og universitetsutdannelse er lavere enn gjennomsnittet for landet, er det mye som tyder det på at tettheten av ingeniører er høyere enn resten av landet på grunn av næringsstrukturen i fylket.

Telemark og spesielt Grenland har en høy andel faglærte innen industri. Behovet for omstilling og etterutdanning vil være stort.

Språkkunnskaper og kunnskaper om andre land og kulturer vil bli viktig.

Full barnehagedekning har økt behovet for

førskolelærere. 13 av 18 kommuner i Telemark dispenserer fra kompetansekravet i barnehager.

Hvilke yrker vil være spesielt etterspurt i framtiden?

- Alle utdanninger innen helsesektoren, men spesielt hjelpepleiere og leger og sykepleiere.
- Tannleger
- Faglært arbeidskraft til industrien og bygg og anlegg.
- Ingeniører/sivilingeniører
- IKT- personell
- Lærere, førskolelærere og realfagslærere.

(Kilde: NAV)

Tallene er hentet fra beregningsteknisk hefte (grønt hefte) for inntektssystemet i 2012.

Kolonnene viser at Bø er den kommunen i Telemark som skiller seg ut når det gjelder befolkningsandel med høyest utdannelse. Indeksen viser 1,0932 når 1 er landsgjennomsnittet. Den prosentvise andelen av befolkningen med høyere utdanning er på 22,73%. Lavest i Telemark ligger Drangedal med en indeks på 0,54 eller en prosentvis andel på 11,23% av befolkningen med høyere utdanning.

Befolkning med høyere utdanning i Telemark			
Kommune	Indeks 1=landsgjsn	Antall innb m høyere utd	% vis
0805 Porsgrunn	0,8811	6433	18,32 %
0806 Skien	0,8679	9436	18,05 %
0807 Notodden	0,8322	2149	17,30 %
0811 Siljan	0,7368	372	15,32 %
0814 Bamble	0,7569	2216	15,79 %
0815 Kragerø	0,7651	1709	15,91 %
0817 Drangedal	0,5400	467	11,23 %
0819 Nome	0,7277	993	15,13 %
0821 Bø	1,0932	1280	22,73 %
0822 Sauherad	0,8604	774	17,89 %
0826 Tinn	0,6479	811	13,47 %
0827 Hjartdal	0,6682	223	13,89 %
0828 Seljord	0,8252	511	17,16 %
0829 Kviteseid	0,7838	406	16,30 %
0830 Nissedal	0,7383	216	15,35 %
0831 Fyresdal	0,7476	208	15,55 %
0833 Tokke	0,7483	361	15,56 %
0834 Vinje	0,8179	625	17,01 %
Telemark	0,8280	29190	17,22 %

Kommuneøkonomi

Hva er den statlige politikken

Den overordnede målsettingen med inntektssystemet er å utjevne kommunenes og fylkeskommunenes forutsetninger for å gi et likeverdig tjenestetilbud til alle innbyggere i hele landet. Innenfor rammen av nasjonalt regelverk har kommuner og fylkeskommuner mulighet til å foreta tilpasninger og prioriteringer i tjenestetilbudet i tråd med lokale behov.

Inntektssystemet inneholder i tillegg tilskudd som er begrunnet ut fra regionalpolitiske målsettinger. Det gis også skjønnstilskudd for å korrigere for forhold som ikke ivaretas godt nok i fordelingssystemet for øvrig.

Regjeringen legger vekt på å føre en distrikts- og regionalpolitikk som bidrar til utvikling av

- arbeidsplasser der folk bor, samtidig som verdiskapingspotensialet knyttet til nærings- og kompetansemiljøer i alle deler av landet blir utløst
- gode og likeverdige tjeneste- og velferdstilbud i alle deler av landet
- bygder og tettsteder som er attraktive for bosetting

Den største endringen i inntektssystemet for 2012 er medfinansieringen for medisinske opphold og konsultasjoner i spesialhelsetjenesten med betalingsansvar fra dag en for utskrivningsklare pasienter på sykehusene. Som ledd i reformen overføres det om lag 5,6 mrd. kroner til kommunenes rammetilskudd fra de regionale helseforetakene.

Hva innebærer dette for kommunene i Telemark

- Overordnet ansvar for sentrale velferdstjenester
- Tjenestene mer rettighetsbaserte
- Omstille, effektivisere og levere tjenester av høy kvalitet
- Samarbeide for å få til gode løsninger lokalt, interkommunalt og regionalt samt sikre erfaringsoverføringer

Hvordan følger Fylkesmannen dette opp

- Tildeling av skjønnstilskudd for å kompensere kommuner der det er spesielle lokale forhold som ikke fanges opp i den faste delen av inntektssystemet.
- To kommunebesøk (kommunedialog) i hver kommune i kommunevalgperioden.
- Kommunekonferanse i forbindelse med kommuneproposisjonen
- Kommunekonferanse ved framleggelse av statsbudsjettet.
- Fylkesmannen gjennomgår budsjett, økonomiplaner, årsregnskap og rapporteringer.

Status i Telemark

Den lave befolkningsveksten for Telemark er bekymringsfull.

Veksten i folketallet for 2011 i Telemark er bare på 0,5%. Kun Nordland og Sogn og Fjordane har lavere befolkningsvekst.

For de kommunene i Telemark som har lav eller negativ befolkningsvekst vil det få negative konsekvenser for rammeoverføringene fra staten. Kommunenes inntekter er relatert til innbyggerne gjennom kriteriene i inntektssystemet.

	Utgiftsbehovsindeks 2012											
Kommune	0-2	0-17	1-2	3-5	6-15	16-22	18-49	23-66	50-66	67-79	80-89	90 +
0805 Porsgrunn	0,8445	0,9371	0,8469	0,8878	0,9747	0,9836	0,9704	0,9983	1,0556	1,1054	1,1523	1,1210
0806 Skien	0,8916	0,9613	0,8951	0,8993	0,9793	1,0428	0,9642	0,9931	1,0676	1,0677	1,1195	1,0273
0807 Notodden	0,8444	0,9121	0,7854	0,8672	0,9316	0,9308	0,8991	0,9676	1,0948	1,2115	1,5985	1,5233
0811 Siljan	0,8419	1,0501	0,8783	1,1005	1,0629	1,0609	0,9256	0,9849	1,1152	1,0376	0,8689	0,8890
0814 Bamble	0,7909	0,9742	0,7572	0,9254	1,0011	1,1533	0,9180	0,9887	1,1884	1,1173	0,8752	0,6697
0815 Kragerø	0,7315	0,8870	0,7867	0,8216	0,9116	1,0126	0,8843	0,9992	1,2378	1,2410	1,1179	1,2529
0817 Drangedal	0,7723	0,9431	0,7596	0,8307	1,0226	0,8926	0,8765	0,9661	1,1227	1,2003	1,4892	1,8012
0819 Nome	0,7565	0,9037	0,7643	0,7610	0,9863	0,9748	0,8764	0,9754	1,1914	1,1909	1,4879	1,2383
0821 Bø	1,0277	0,9726	0,9888	0,9539	0,9523	1,0745	0,9816	0,9726	0,9936	1,0688	1,2488	1,0598
0822 Sauherad	0,7548	0,9560	0,7577	0,9484	1,0073	1,0108	0,9171	0,9676	1,0884	1,2105	1,2442	1,1153
0826 Tinn	0,8246	0,9024	0,8462	0,7174	0,9763	0,8504	0,8627	0,9778	1,1715	1,1605	1,6264	2,2357
0827 Hjartdal	0,7278	0,8856	0,7135	0,6559	0,9918	0,9441	0,8268	0,9358	1,1710	1,3298	1,8199	1,9777
0828 Seljord	0,9182	0,8964	0,8752	0,7976	0,9395	0,8359	0,8712	0,9866	1,1874	1,2376	1,4895	1,3217
0829 Kviteseid	0,6288	0,8435	0,5549	0,7260	0,9392	0,9994	0,8885	0,9648	1,1551	1,3063	1,5309	1,7840
0830 Nissedal	0,9434	0,9187	0,9543	0,9400	0,8914	1,0462	0,9090	0,9851	1,1740	1,1025	1,3264	1,1731
0831 Fyresdal	0,6746	0,9860	0,6788	0,9683	1,0395	1,1729	0,8740	0,9453	1,1657	1,0635	1,3948	1,5183
0833 Tokke	0,8010	0,9248	0,8681	0,8260	0,9669	0,9750	0,8269	0,9480	1,2047	1,2317	1,5855	2,1344
0834 Vinje	0,7874	0,9343	0,8704	0,8006	0,9582	1,0779	0,9235	0,9732	1,0940	1,2504	1,2511	0,7601

Inntektene dimensjoneres etter antall innbyggere og demografisk sammensetning. Innbyggerne genererer utgifter, infrastruktur og tjenestetilbudet som må tilrettelegges og dimensjoneres etter innbyggernes behov. Prognosene for befolkningsutviklingen er usikker og det er viktig å innarbeide buffere for å håndtere uventede svingninger.

Behovsindeksen.

Utgiftsbehovsindeksen i 2012 for kommunene i Telemark. En kommune som har indeks lik 1,0 for kriteriet innbyggere 0-5 år har like stor andel av landets 0-5-åringer som av landets innbyggere totalt.

En kommune med indeks lik 1,1 for samme kriterium har 10 prosent større andel 0-5-årin-

Netto driftsutgifter på ulike tjenesteområder										
	Adm. Styring	Barnehage	Grunnskole	Kom helse	Pleie oms	Sosial	Barnevern	Kultur	Kirke	Samferdsel
0805 Porsgrunn	5,9	13,3	24,7	3,8	33,7	5,8	3	4,8	1,1	2,1
0806 Skien	6,2	12,8	24,2	3,9	32,4	8	3,3	4,8	1,1	2
0807 Notodden	6,9	10,3	23,9	4	38,7	5,6	2,3	3,9	1,3	3
0811 Siljan	12,7	13,7	30,7	5	23,1	3,8	1,5	2,5	1,8	2
0814 Bamble	9,5	12	26,7	4,4	30,2	6,9	2,5	3,8	1,5	1,5
0815 Kragerø	8,7	10,9	24,8	3,5	33,8	6,2	4	3,3	1,2	2
0817 Drangedal	15,7	7,9	23	4,1	32	6,1	2,7	3,2	1,3	1,8
0819 Nome	9	10,5	21,9	4,9	38,3	5,6	2,9	3,2	1,6	2,3
0821 Bø	9,2	13,8	22,4	4,6	35,1	7,4	2,9	4,1	1	1,5
0822 Sauherad	10,4	10	26,1	5,5	28,7	8,7	3,1	2,7	1,3	2,7
0826 Tinn	10,8	11,3	26,1	7,2	35,9	4,3	2,8	7,8	2,1	2,5
0827 Hjartdal	13	8,5	27,3	5,6	38,7	3,1	0,9	2,2	2,1	1,6
0828 Seljord	10,8	12,1	24,5	6,1	34,6	5,1	2,3	4,5	2,1	2,5
0829 Kviteseid	10,7	8,8	23,4	8,4	35,2	3,4	1,6	4,9	2,3	2,6
0830 Nissedal	12,4	10,8	26,9	6,1	41,1	1,5	2,5	3,1	2,2	1,7
0831 Fyresdal	16	8,5	26,7	5,9	34	1,5	1,4	8,2	2,2	2,8
0833 Tokke	11,9	11,6	26,1	7,5	39,3	2,3	1,6	11,3	2	3,2
0834 Vinje	13,2	12,9	26,9	9,1	39,1	3,4	2,3	7,4	1,5	2,7
Telemark	8,2	12	24,7	4,6	33,9	6,3	2,9	4,6	1,3	2,2
Landet u/Oslo	8,6	14,5	25,9	4,3	31,2	5	3,1	3,8	1,2	1,7

Kilde: Kostratall fra SSB

ger enn andel innbyggere. En kommune med indeks lik 0,9 for samme kriterium har 10 prosent lavere andel 0-5-åringer enn andel innbyggere osv. Vekten for det enkelte kriterium er gitt av kostnadsnøkkelen. Som eksempel har innbyggere 0-5 år vekten 0,025, eller 2,5 pst. av den samlede kostnadsnøkkelen. Dette betyr at 2,5 pst. av variasjon i kommunenes beregnede utgiftsbehov på de områder som dekkes av utgifts utjevning skyldes variasjon i antall innbyggere 0-5 år.

(Kilde SSB)

Netto driftsresultat i prosent av brutto driftsinntekter

Fylkesmannen har fokus på netto driftsresultat som hovedindikator for økonomisk balanse for kommunesektoren i tråd med det tekniske beregningsutvalg for kommunal og fylkeskommunal økonomi (TBU). For å ha bærekraftig økonomi bør netto driftsresultat ligge på rundt 3% av driftsinntektene.

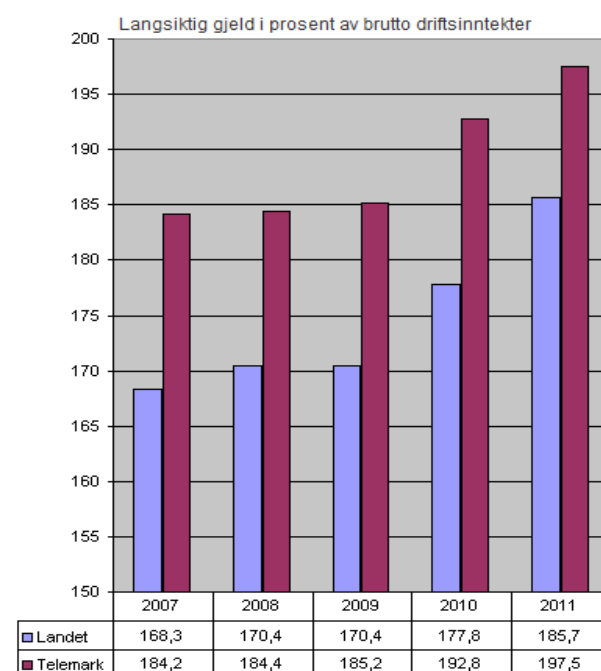
For 2011 lå gjennomsnittet for kommunene i Telemark på 0,7%, det er bare Vestfold og Østfold som har et lavere snitt. Gjennomsnittet for landet var 1,8%. (Kilde: Ureviderte tall regnskap 2011 rapportert til SSB).

Fondsmidler

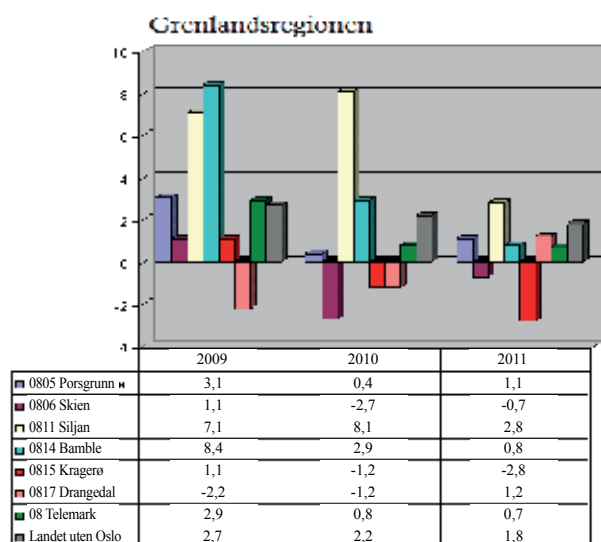
Fondene er kommunens økonomiske reserver som er bygget opp av driftsoverskudd eller ved salg av eiendom osv.. Kragerø, Drangedal, Nome, Bø, Sauherad, og Nissedal har disposisjonsfond på mellom 0% og 1,6%, i tillegg ligger Skien, Notodden, Seljord under landsgjennomsnittet for kommunene som er

	2009	2010	2011
0805 Porsgrunn	10,4	10,2	9,5
0806 Skien	5,1	2,4	1,6
0807 Notodden	2,5	2,4	3,1
0811 Siljan	3,4	6,6	10,5
0814 Bamble	13,9	16	15,1
0815 Kragerø	2,6	0,5	0
0817 Drangedal	4,6	2	1
0819 Nome	0	0,3	0,7
0821 Bø	0,5	1,7	1,4
0822 Sauherad	0	0	0
0826 Tinn	11,4	10,2	8,3
0827 Hjartdal	6,2	4,9	5,9
0828 Seljord	3,1	2,3	3
0829 Kviteseid	8,2	5,1	6,2
0830 Nissedal	6	1,5	1,6
0831 Fyresdal	17,1	9,7	5
0833 Tokke	5,2	5	7,8
0834 Vinje	8,6	7,4	8
Telemark	6,5	5,4	6
Landet uten Oslo	4,6	4,6	4,7

4,7%. Med andre ord ligger halvparten av kommunene i Telemark godt under landsgjennomsnittet.

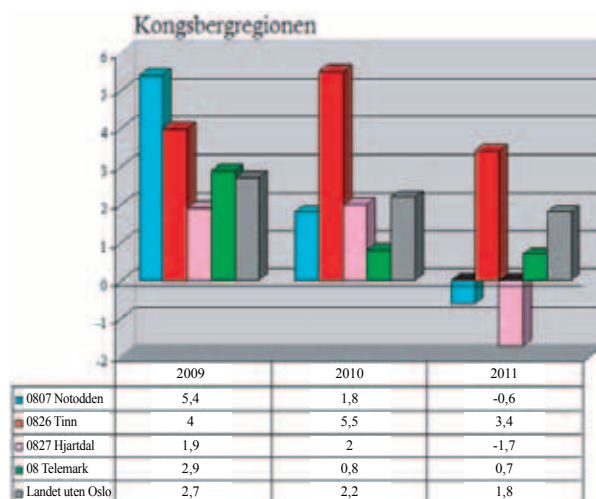

Alle figurene sammenligner netto driftsresultat i regionene de tre siste år med gjennomsnittet for Telemark (grønne søyler) og landet uten Oslo (grå søyler).

Grenlandsregionen

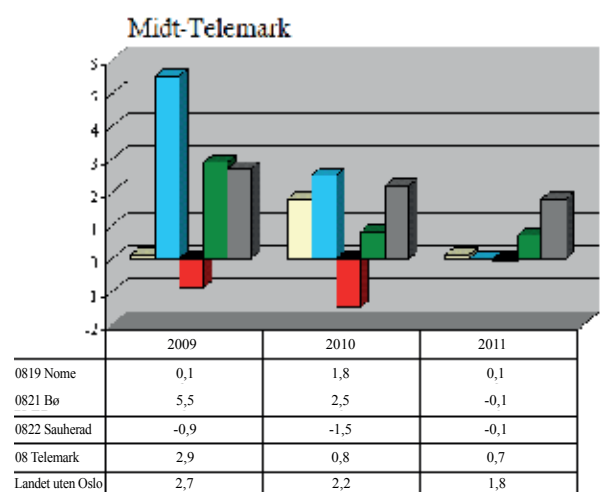
Ingen av kommunene i Grenlandsregionen hadde for 2011 et netto driftsresultat som er 3 % eller bedre, bare Siljan ligger rundt normen med 2,8 %. Det største negative resultatet i Telemark hadde Kragerø med minus 2,8 %. De hadde også negativt resultat for 2010. Skien kommune er den andre kommunen i Grenlandsregionen som har hatt negativt netto driftsresultat de to siste årene.

Kongsbergregionen

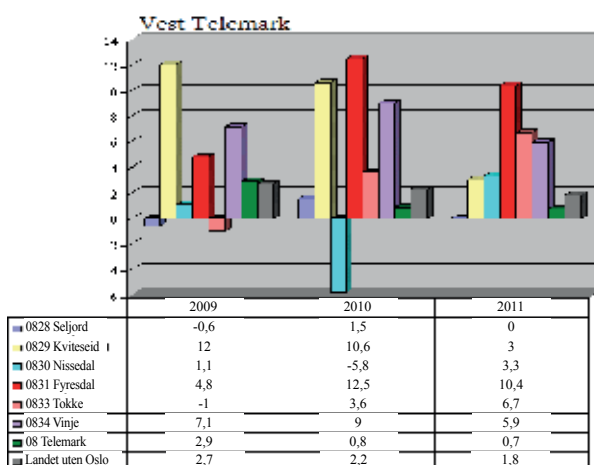
Tinn kommune har et netto driftsresultat som ligger innenfor den såkalte normen for en bærekraftig utvikling. Notodden har et netto driftsresultat på minus 0,6. Kommunen har fortsatt noe midler på disposisjonsfond og akkumulert regnskapsresultat så vidt i pluss.

Hjørtedal har for første gang på mange år et netto driftsresultat i minus på ureviderte tall. En feilføring på drift vil imidlertid føre til et positivt netto driftsresultat på ca. 1,90 % når de reviderte tallene legges fram.

Midt-Telemarkregionen

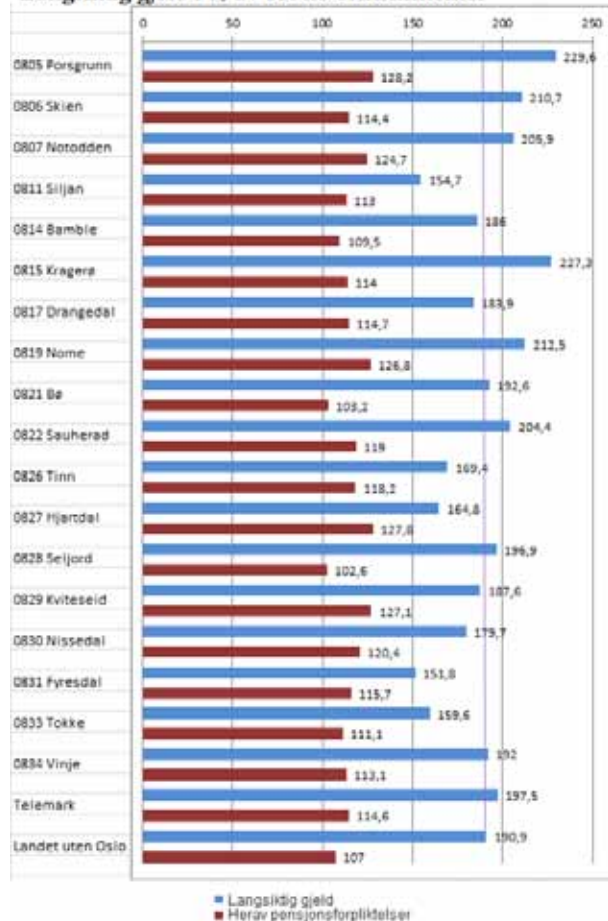
Alle kommunene i Midt-Telemark har et tilnærmet null resultat. Alle tre kommunene har vært i RO-BEK de siste tre årene. For kommunene i Midt-Telemark bør det være et mål å bedre resultatene.

Vest-Telemarkregionen

Store variasjoner i Vest-Telemark. Fyresdal har det femte høyeste netto driftsresultat i landet for 2011. Alle kommunene i regionen unntatt Seljord har et netto driftsresultat bedre eller lik normen på 3 %.

Langsiktig gjeld i % av brutto driftsinntekter

Gjeldsutvikling

Langsiktig lånegjeld har økt betydelig for kommunene. Søylediagrammet på side 13 viser at Telemark har ligget godt over landsgjennomsnittet i mange år.

Syv av kommunene i Telemark ligger over landsgjennomsnittet når det gjelder langsiktig gjeld i prosent av brutto driftsinntekter.

Økonomisk ubalanse

Det er en kommune i Telemark som befinner seg i ROBEK (Register om betinget godkjenning og kontroll) per april 2012. Flere kommuner i Telemark har i 2011 hatt driftsunderskudd i regnskapet og må vedta en plan for å

dekke dette inn innenfor et realistisk budsjett for å unngå registrering.

Kommuner som har høy lånegjeld og lite eller ingen reserver i form av fondsmidler kan lett få økonomisk ubalanse og havner i ROBEK.

En undersøkelse som Pöyry Management Consulting i 2010 gjennomførte for Fylkesmannen i Nordland konkluderte med:

”Krevende og tøffe omstillinger utsettes i det lengste, selv om behovet for dem for en stor del er erkjent. Jo lenger tid som får gå uten at det tas tak i situasjonen, dess vanskeligere blir det å rette opp en tiltagende økonomisk ubalanse.

En viktig lærdom er derfor å sette inn tiltak for å motvirke økonomiske ubalanser tidlig, før ubalansene vokser seg større, for mye av handlingsrommet går tapt og de nødvendige tiltakene blir unødvendig byrdefulle.”

Utfordringer til kommunene

- Sikre bærekraftig utvikling gjennom å oppnå et netto driftsresultat på 3% av brutto driftsinntekter.
- Tilpasse nivået for gjeld og fond slik at kommunene har en buffer mot økte renter, uforutsette utgiftsøkninger og sviktende inntekter i de nærmeste årene.
- Opprettholde effektiv og god kvalitet på kommunale tjenester. Blant annet gjennom de erfaringer som er gjort i kommunale, interkommunale og regionale omstillinger og utviklingsprosjekter.

KLIMA OG ENERGI

Bioenergi – klimabidrag og økt verdiskaping

Hva er den statlige politikken

Norsk politikk for å nå det overordnede målet om å bekjempe global oppvarming, består av omfattende virkemidler både nasjonalt og internasjonalt. Norge befinner seg i en særstilling når det gjelder fornybar energi. Nær 100 prosent av vår elektrisitetsproduksjon er fornybar. Om lag 60 prosent av landets samlede energiforbruk bygger på fornybare energikilder. Økt produksjon av fornybar energi gir en mer robust energiforsyning innenfor rammene av klima- og miljøpolitiske hensyn. Utnyttelse av lokale fornybare ressurser kan også bidra til økt næringsutvikling og verdiskaping. Regjeringen har en aktiv politikk for å øke produksjonen av fornybar energi, herunder bioenergi. Det er samtidig et viktig mål for regjeringen at utbygging av fornybar energi skjer uten at naturmangfold eller store landskapsverdier går tapt, og at konfliktnivået med andre brukergrupper er så lavt som mulig.

Tømmerdrift.

Energieffektivisering, tilrettelegging for fornybar energi og varmeløsninger basert på andre energibærere enn elektrisitet, olje og gass er viktige elementer i energipolitikken, og bidrar til økt forsyningssikkerhet innenfor rammene av klima- og miljøpolitiske hensyn. Kommunene skal i kommuneplanen innarbeide tiltak og virkemidler for å redusere utslipp av klimagasser og sikre mer effektiv energibruk og miljøvennlig energiomlegging i tråd med statlig planretningslinje for klima- og energiplanlegging i kommunene. Gjennom god planlegging kan det legges til rette for fjernvarmeanlegg eller andre kollektive varmeløsninger, og ved å ta hensyn til lokalklimatiske forhold ved lokalisering av nye bygg kan energibehovet begrenses.

Hvordan følger Fylkesmannen dette opp

Fylkesmannen deltar i Telemark bioenergiforum for å bidra til økt bruk av trebasert bioenergi i fylket. Økt bruk av bioenergi vil redusere klimautslippa. For å stimulere til at flere bygg blir varma opp med bioenergi har Fylkesmannen i Telemark, Telemark fylkeskommune og Innovasjon Norge Telemark gått sammen om prosjektet Grønnvarme i Telemark. Det toårige prosjektet avsluttes i 2012. Fylkesmannen oppfordrer gjennom medvirkning i planprosesser til at det utredes muligheter for alternative energiløsninger. I tillegg påser fylkesmannen at de føringene som er lagt til grunn i de kommunale klima- og energiplanene følges opp i planprosesser etter plan- og bygningsloven.

Status i Telemark

Det blir gjennomsnittlig brukt 420 kg ved pr. innbygger i husholdningene i Telemark (SSB 2010). Gjennomsnittet i Norge er 300 kg pr. innbygger.

Det brukes lite flis til oppvarming i Telemark. Det var 9 søknader om tilskudd til produksjon av skogsflis til energiformål i fylket i 2011, og totalt blei det utbetalt 409.000 kr i Telemark. I landsmålestokk er dette lite. Det forventes økt forbruk siden Thermokraft har begynt å bruke flis til oppvarming i Notodden sentrum og Skien fjernvarme skal være i full drift i løpet av 2012.

Det er registrert drøyt 20 etablerte og påbegynte bioenergianlegg i Telemark pr. mars 2012 med et samla varmebehov på ca 80

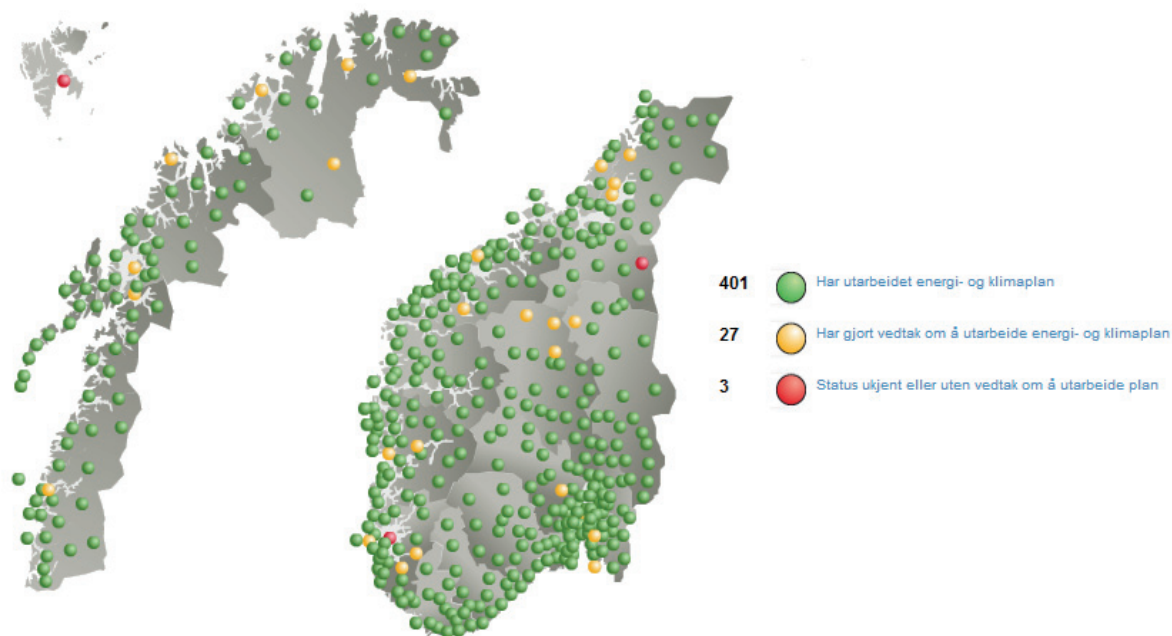

Fjernvarmesentralen i Skien.

GWh. I tillegg fins det noen flisfyrte gårdsanlegg.

Plan- og bygningsloven er et av de viktigste eksisterende virkemidlene rettet inn mot kommunesektoren på området for klima og miljøvennlig energiomlegging. I Telemark hadde

Kommune	Ant. anlegg	Lvert energi (GWh)	Ant. bygg	Fase	“Kunde”	Kommentar
Skien	1	1,3	3	Besluttet	Skien kommune	
Skien	1	0,5		Realisert	Herkules fotball	Idretteanlegg
Skien	1	40	20	Under bygging	Nærings-, offentlige- og boligbygg	Varmesentral ferdig okt. 2012
Bamble	1	0,5	1	Realisert	TFK-Eindom	Croftolmen
Porsgrunn	1	0,5	1	Realisert	Porsgrunn kommune	Mule Aldershjem
Porsgrunn	5	7	12	Besluttet	Porsgrunn kommune	Kommunale bygg
Drangedal	1	2,2	4-8	Besluttet	Drangedal kommune	Kommunale bygg
Tinn	4	2		Planlegges	Tinn kommune	Kommunale bygg
Kragerø	1	1,2	2	Realisert	TFK, Kragerø kommune	Offentlige bygg
Bø	1	8		Realisert	Nærings- og offentlige bygg	AT biovarme
Notodden	1	0,5		Realisert	Egen virksomhet	Tinnoset Sag
Sauherad	1	1	3	Planlegges	Sauherad kommune	Kommunale bygg + event priv
Notodden	1	15		Realisert	Nærings-, offentlige bygg/ idrettsanlegg	Thermokraft
Nome	2	0,8	2	Realisert	TFK-Eindom	Søve, Lunde
Sum		80,5				

Landoversikt over kommunale vedtatte klima- og energiplaner (www.klimakommune.enova.no)

alle kommunene pr 1. januar 2012 vedtatte kommunale klima- og energiplaner. Gjennom implementering av klima og energiplanene i reguleringsplan/kommuneplanprosesser kan kommunene bidra til fornybar oppvarming gjennom å tilrettelegge for fjernvarme, eller ved å satse på lokale biobaserte energisentra-ler.

For kommunens egne bygg, eller bygg som blir oppført på kommunens områder, kan kommunen sikre at det blir installert vannbårne systemer gjennom pålegg eller utbyggingsavtaler. For bygg som faller utenfor ovennevnte kategorier, har kommunen mulighet til å sikre at det blir installert vannbårne systemer gjennom å legge inn tilknytningsplikt i reguleringsplan, jf. Plan- og bygningsloven § 12-7 nr. 2 og 8 (plandelen) og § 27-5 (byggesaksdelen).

Utfordringer til kommunene

- Aktivt stimulere til redusert energibruk og klimagassutslipp, energieffektivisering, utbygging av fornybar energi.
- Sørge for at flere bygg bruker vannbåren varme. Bruk virkemidlene. Det er en forutsetning for øket bruk av bioenergi.
- Sørge for bred brukerinvolvering ved utarbeidelse av klima- og energiplaner
- Ved planlegging av nye områder for næring og boligformål sørge for en grundig vurdering av oppvarmingsløsninger og energikilder.
- Følge opp vedtatte klima- og energiplaner i kommunale arealplaner. Disse planene bør minst revideres hvert fjerde år parallelt med arbeidet med kommunal planstrategi.

Håndtering av flom i avløpsnettet – framtidige utfordringer ved tilpasning til større nedbørsmengder

Opplevde klimaendringer i senere år sammen med prognoser for framtidig klima tilsier at det må gjøres tiltak for å møte økte nedbørsmengder, økt havnivå og økt stormflo for de kystnære områdene. Både avløpsledninger og renseanlegg vil bli negativt påvirket av disse forholdene. Det er særlig der en har felles avløpssystemer vi får de mest omfattende problemene. Fellesavløpssystem er ledningsnett som transportere både spillvann fra husholdningene, næringsliv, offentlige institusjoner, drensvann fra bygningskonstruksjoner og overvann fra tette overflater. Når nedbørsintensiteten blir spesielt stor og overvannsmengden blir tilsvarende stor, vil kapasiteten i fellessystemet ikke kunne ta unna alt vannet. Da går en del av vannstrømmen i overløp. Ubehandlet råkloakk strømmer da direkte ut i tilstøtende vannforekomst – elv, fjord, havnebasseng eller bekk. Slike utslipp forårsaker de største problemene når det gjelder hygiene som bakterier og virus, samt miljøgifter, fosfor, organisk stoff og nitrogen. Store overvannsmengder vil også gi driftsforstyrrelser ved renseanleggene slik at renseeffekten blir redusert. Andre skader som erosjon, rørbrekkasjer, nedslamming og kjelleroversvømmelser har i tillegg store samfunnsøkonomiske konsekvenser.

Fra slusene på Skotfoss, Pakkhuset.

Hva er den statlige politikken

Forurensingsforskriften setter krav til håndtering av kommunalt avløpsvann fra mindre og større tettbebyggelser. Avløpsanlegg skal ha tilstrekkelig yteevne under alle klimatiske forhold som er normale for stedet der dette ligger. Framtidige endringer i klimatiske forhold i anleggets levetid må tas med i planlegging og dimensjonering. Det er i samfunnets interesse at kommunene straks legger inn klimahensyn i avløpsplaner på alle nivåer for å beskytte innbyggere, miljø og infrastruktur. Avløpsanleggene bør allerede i dag oppgraderes ved nyanlegg og ved rehabilitering av eldre anlegg. Klimaendringene medfører at kommunene må gjennomføre helhetlige analyser som innbefatter en rekke problemstillin-

ger som økte utslipp lokalt og regional, flomskader på infrastruktur, hygieniske problemer knyttet til lekkasje av råkloakk og skader på den enkelte bolig i form av tilbakeslag og kjelleroversvømmelser. Slike analyser skal ligge til grunn for planleggingen i kommunene.

Hva innebærer dette for Telemark?

Det er spesielt de større tettstedene der det fortsatt er en betydelig andel fellessystem som har de største utfordringene. Disse kommunene må gjennomføre grundige analyser av avløpssystemene og planlegge for rehabilitering og nyanlegg som ivaretar klimaendringene. Planmessig omlegging til separatsystem der overvann og kloakkvann går i forskjellige ledninger vil være den største utfordringen.

Fra slusene på Skotfoss, benker og bord.

Hvordan følger Fylkesmannen dette opp

Flere av utslippstillatelsene er for tiden under revisjon med fastsettelse av endrete vilkår. Dette gjelder bl.a. Søvitt renseanlegg på Ulefoss og Knarrdalstrand renseanlegg for Pors-

grunn og Skien. Oppdaterte vilkår vil i større grad enn tidligere sette krav til kommunene om å følge opp utbedrings- og omleggingsarbeidet på ledningsnett. Det er aktuelt å kreve at planer for omlegging, sanering av utslipp og rehabilitering av ledningsnett og renseanlegg skal baseres på bindende kommunale vedtak. Fylkesmannen vil vurdere økt bruk av forurensningslovens regelverk om tvangsmulkt for å sikre gjennomføringen av tiltakene som er forutsatt i planene.

Gjennom innspill til kommunale planer for by- og tettstedsutvikling kan Fylkesmannen også følge opp dette temaet gjennom faglige råd, eventuelt innsigelse ved mangelfulle planer.

Status i Telemark

Skien og Porsgrunn er en viktig del av fylket i avløpssammenheng ettersom de to store avløpsrenseanleggene i dette området i dag til sammen renser avløpsvannet fra ca 72.000 personekvivalenter, dvs. husholdningene, næringsvirksomhet og industri. I den siste tiden er det gjort en grundig gjennomgang av Knarrdalsstrand renseanlegg. Anlegget skal oppdateres og rehabiliteres. Anlegget tilføres for mye overvann gjennom gammelt fellessystem. Fylkesmannen mener kommunene må prioritere å gjennomføre omlegging av fellessystemet, slik at vi kan akseptere at det ikke gjennomføres en omfattende ombygging av renseanlegget for å øke kapasiteten. Isteden gjennomføres det omlegging av fellessystemet slik at fremmedvannet/overvannet skilles fra

Avløpsproblematikk.

avløpsvannet og vannmengden frem til renseanlegget reduseres. På denne måten sikres tilfredsstillende renseeffekter ved renseanlegget. Antall overløpshendelser reduseres og den samlede utslippsmengden fra avløpssystemet reduseres. Samlet sett vil også avløpsnettet bli bedre rustet til å ta hånd om økte overvannsmengder. Dette arbeidet må skje planmessig og er et vesentlig planarbeid som må gjøres i inneværende periode og må tas med som en del av de to kommunenes planstrategi.

Andre områder i Telemark der det er vesentlig for utslippsforholdene at klimaendringer inngår i vurderinger på avløpssektoren, er særlig Kragerø, Notodden, Rjukan, Bø og Ulefoss. Dette begrunnes dels ut fra hensyn til resipientenes brukerinteresser som drikkevannskilder og dels som følge av type påslipp, dvs større tettbebyggelser, til dels flomutsatte områder langs vassdraget, mye overvannspåslipp fra tette flater, gammelt og dårlig ledningsnett osv.

For andre kommunale renseanlegg i fylket er det trolig varierende grad av miljøkonsekvenser av klimaendringer. Det er imidlertid generelt et etterslep på vedlikehold av ledningsnett og et klart behov for en grundig gjennomgang av mulige konsekvenser av klimaendringer i alle kommuner.

Utfordringer til kommunene

- Skaffe pålitelige inngangsdata for korttidsnedbør, oversvømmelser, overløpsituasjoner mv
- Dokumentere nåsituasjon ved lokalisering av overløpsutslipp mv og beregne risiko for uønskede hendelser, forurensingsmengder, vannmengder og skadeomfang
- Velge en framtidig dimensjonerende nedbørsmengder, avrenningsforhold og eventuelt havstigning og økt stormflo.
- Gjennomføre konsekvensanalyser for å vurdere om myndighetskravene følges.
- Velge blant aktuelle tiltak for å hindre økt forurensing fra avløpsanlegg, herunder fordrøyningstiltak, forsinkelse av flomtopper, økning av rørkapasitet mv
- Revidere kommunale arealplaner, avløpsplaner og beredskapsplaner på bakgrunn av analyseresultatene

Samfunnssikkerhet og beredskap

Hva er den statlige politikken

Alle uønskede hendelser skjer i en kommune. Kommunene utgjør det lokale fundamentet i den nasjonale beredskapen. Kommunen har et generelt og grunnleggende ansvar for å ivareta befolkningens sikkerhet og trygghet innenfor sitt geografiske området.

Foto: Fylkesmannen i Telemark.

Etter Sivilbeskyttelsesloven er kommunen pålagt en generell beredskapsplikt med krav til beredskapsforberedelser på ulike områder. Dette innebærer også en sektorovergripende kommunal beredskapsplikt som skal bidra til at kommunen vurderer og planlegger samfunnssikkerhet og beredskap i et mer helhetlig perspektiv. Det forutsetter samarbeid internt i

kommunen og med eksterne beredskapsaktører.

Sivilbeskyttelsesloven trådte i kraft

01.01.2010 og forskrift om kommunal beredskapsplikt ble gjort gjeldende fra 07.10.2011.

Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap (DSB) har utarbeidet veileder til forskriften (februar 2012).

Etter hendelser i 2011 er det satt spesielt fokus på bortfall av strøm og telekommunikasjon samt flom- og skred. Dersom dette inntreffer, kan det føre til store utfordringer for kommunene.

Hva innebærer dette for Telemark

Kommunene skal ha en helhetlig risiko- og sårbarhetsanalyse som skal være en systematisk gjennomgang både av kommunen som geografisk område og kommunen som virksomhet. Den skal gi en oversikt over risikobillet i kommunen, som kan ha grunnlag i naturforhold og menneskelige aktiviteter, herunder klimaendringer og arealbruksendringer, og kommunen som leverandør av tjenester, dvs områder hvor kommunen har lovfestet krav om levering av tjenester (kommuneplikter). Den helhetlige risiko- og sårbarhetsanalysen skal legges til grunn for kommunens helhetlige og systematiske samfunnssikkerhetsarbeid og utarbeidelsen av overordnet beredskapsplan.

Hvordan følger Fylkesmannen dette opp

- Veilede og gi bistand for å sikre at kommunene oppfyller kravene om kommunal beredskapsplikt
- Gjennomføre kontaktmøter/tilsyn
- Gi innspill til kommunale planer

Status i Telemark

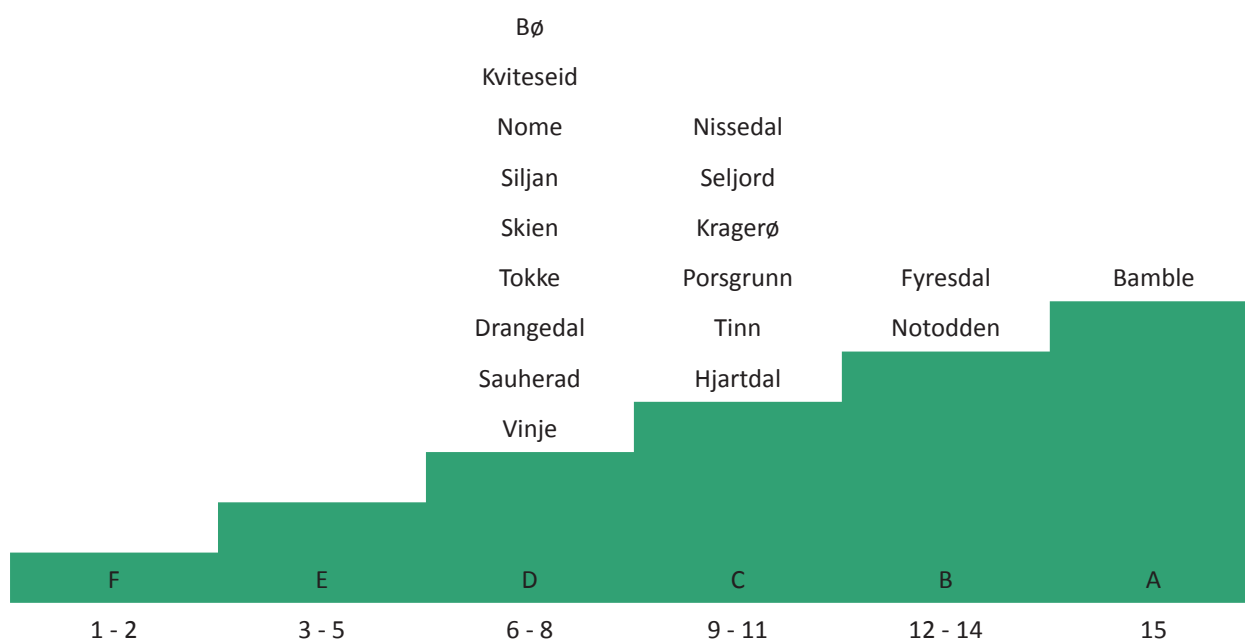
Beredskapstrappa for 2011 er den sjette i rekken. Den bygger i all hovedsak på kommunenes egne svar på 15 spørsmål fra Fylkesmannen om beredskapsstatus ved årsskiftet og arbeidet som er gjennomført på beredskapsområdet i 2011. De 15 spørsmålene finner du etter Beredskapstrappa.

For hvert av de 15 spørsmålene kommunene har svart bekreftende på er det gitt ett poeng. Under hvert av trinnene på trappa vises det poengspennet som gir plassering på det aktuelle trinnet.

Kommunenes svar vil være en del av grunnlaget for Fylkesmannens oppfølging av beredskapsarbeidet i kommunene i 2012, og vil være tema på våre planlagte kontaktmøter/tilsyn med alle kommunene.

Utfordringer til kommunene

- Utarbeide en helhetlig risiko- og sårbarhetsanalyse etter kravene i forskrift om kommunal beredskapsplikt
- Ha en overordnet beredskapsplan med grunnlag i den helhetlige risiko- og sårbarhetsanalysen
- Få til et godt samarbeid med relevante offentlig og private aktører for utarbeidelse av risiko- og sårbarhetsanalysen og beredskapsplanen
- Utarbeide tiltakskort for bortfall av strøm og telekommunikasjon
- Gjennomføre øvelser, gjerne i samarbeid med eksterne beredskapsaktører

Spørsmålene til beredskapstrappa

1. Har kommunen etablert internt beredskapsutvalg eller lignende for oppfølging av samfunnssikkerhetsarbeidet?
2. Har samfunnssikkerhet og beredskap vært satt på dagsorden i møte i ledergruppe eller lignende (forum der sektor- og/eller enhetsledere deltar) i 2011?
3. Har kommunen i 2011 gjennomført opplæring/øvelse for kriseledelse/-stab?
4. Har kommunen kommunalt beredskapsråd (med interne fagsjefer og relevante offentlige og private aktører)?
5. Er det gjennomført møte(r) i kommunalt beredskapsråd i 2011?

Kommunen skal etter Sivilbeskyttelsesloven utarbeide en helhetlig ROS-analyse

6. Har kommunen gjennomført en helhetlig risiko- og sårbarhetsanalyse?
7. Er det vedtatt mandat (organisering og fremdrift) for utarbeidelse/revisjon av en helhetlig ROS-analyse?

Er det gjennomført kommunal ROS-analyse for:

8. Bortfall av strømforsyning
9. Store arrangement
10. Skole og barnehage

Kommunal beredskapsplan inkl. varslingslister skal til enhver tid være oppdatert

11. Ble beredskapsplanen oppdatert i 2011?
12. Inneholder overordnet beredskapsplan (plan for kriseledelsen) en beskrivelse av hvordan kommunen planlegger å håndtere bortfall av strøm?
13. Er det utarbeidet sektor-/enhetsplan (-er) på skole og barnehageområdet?
14. Inneholder sektor-/enhetsplan (-er) på skole- og barnehageområdet en beskrivelse av hvordan sektor/enhet(er) planlegger å håndtere bortfall av strøm?
15. Beredskapsplaner skal samordnes med relevante offentlig og private aktører.
Har kommunen samarbeidet med lokale arrangører for å få utarbeidet og samordnet beredskapsplan(er) for store arrangement?

BY- OG TETTSTEDSUTVIKLING

Samordnet og klimavennlig areal- og transportplanlegging

Hva er den statlige politikken

Regjeringen har fastsatt rikspolitiske retningslinjer (RPR) for samordnet areal- og transportplanlegging. Retningslinjene skal legges til grunn for planlegging og utøvelse av myndighet etter plan og bygningsloven. RPR for samordnet areal- og transportplanlegging gir prinsipper for en utbyggingsstruktur med bl.a. avgrensning av by- og tettstedsområdene, senter-/servicestruktur, grøntstruktur og de ulike typer hovedtransportsystemer som skal bygge opp under en arealbruk for bedre miljø i byer og tettsteder og mer ressursøkonomisk arealbruk.

Rikspolitisk bestemmelse (RPB) for kjøpesentre forsterker RPR for samordnet areal- og transportplanlegging. Hensikten er å styrke eksisterende by- og tettstedssentre og bidra til effektiv arealbruk og miljøvennlige transportvalg, dvs. unngå en utvikling med byspredning, økt bilavhengighet og dårligere tilgjengelighet for dem som ikke disponerer bil.

Også Statlig planretningslinje for klima- og energiplanlegging i kommunene framhever samordnet areal- og transportplanlegging som et viktig virkemiddel for å redusere utslipp av klimagasser og redusere energibruken.

By- og tettstedsområder skal utvikles med

utgangspunkt i samordnede areal- og transportplaner i et regionalt perspektiv, forankret i plan- og bygningsloven. Det bør legges opp til tette, funksjonelle og mangfoldige byer og tettsteder, med klar avgrensning mot omlandet. Ny utbygging bør i hovedsak foregå innenfor byggesonen ved omforming og fortetting fremfor utbygging på grønne arealer. I byområdene er det et mål å øke andelen som reiser med kollektivtransport, sykkel og gange på bekostning av bruk av privatbil.

Hvordan følger Fylkesmannen dette opp

- Fylkesmannen legger RPR for samordnet areal- og transportplanlegging til grunn ved sin medvirkning til det kommunale planarbeidet og dispensasjonsbehandlingen. Fylkesmannen deltar i regionalt planforum sammen med øvrige regionale etater, der større eller konfliktfylte planer tas opp til drøfting, fortrinnsvis i tidlig planfase.
- Fylkesmannen følger opp føringene i RPB for kjøpesentre i medvirkningen til kommunale planer, og ved behandling av søknader om å fravike den rikspolitiske bestemmelsen.
- Fylkesmannen kan om nødvendig fremme innsigelse til planforslag og påklage dispensasjonsvedtak som ikke er i samsvar med retningslinjene eller nasjonale og viktige regionale interesser.

Status i Telemark

Telemark er et variert fylke med både tettbygde byområder og spredtbygde bygder.

Rjukan. Foto: S.K. Hansen.

Bosettingsstruktur

Telemark har historisk sett hatt et relativt spredt bosettingsmønster, men pr. i dag bor ca 76 % av befolkningen i fylket i tettsteder. Det er fortsatt noe under landsgjennomsnittet, men trenden går mot sentralisering i de fleste større sentrene i fylket. Variasjonen i befolknings-tettheten i fylket er imidlertid stor.

Kollektivnett

For alle typer reiser i Telemark er bilen hovedtransportmiddelet, og kollektivandelen er liten. Kollektivtilbudet i Telemark varierer fra høyfrekvente Metrobusser i Grenland til et lavfrekvent lokalbusstilbud med daglige eller ukentlige avganger i distriktene. Spesielt innen byene er det et stort potensial for økt bruk av kollektivtransport.

Framtidens byer

Skien og Porsgrunn deltar i Framtidens byer – et samarbeid mellom staten og de 13 største byene i Norge om å redusere klimagassutslippene og å skape godt bymiljø. Begge byene

har inngått forpliktende avtaler med staten om handlingsprogrammer som omhandler temaer innen areal og transport, energi i bygg, forbruk og avfall og klimatilpasning. Som del av dette har kommunene fått belønningsmidler for å planlegge og gjennomføre miljøvennlige transporttiltak, som gang- og sykkelveier og bedret kollektivtilbud. Innenfor dette ligger også tiltak for å redusere bilbruken, som restriktive parkeringsordninger.

Skien.

Senterstruktur

Generelt har vi de siste par årene merket økt påtrykk og ønske om å ta i bruk nye områder utenfor de eksisterende sentra for handelsutvikling. Spesielt områder nær gjennomfartsåreer som E18 og Rv36 er attraktive, og her ligger flere næringsområder som ikke åpner for handel/kjøpesenter lagt ut i kommuneplanene. Dette utfordrer utviklingen i eksisterende by- og tettstedssentra.

Utfordringer til kommunene

- Sørge for at planlegging av utbyggingsmønsteret og transportsystemet samordnes, slik at det legges til rette for en mest mulig effektiv, trygg og miljøvennlig transport, ved at transportbehovet begrenses samtidig som kollektive transportløsninger muliggjøres.
- I sin arealplanlegging konsentrere boliger, arbeidsplasser, skoler, service- og fritidstilbud til områder som begrenser transportbehovet og som kan betjenes av et kollektivt rutenett.
- Tilrettelegges med gang- og sykkelveger slik at kortere turer kan gjennomføres til fots eller med sykkel.
- Bruke planforum aktivt og tidlig i planprosesser, for å forsøke å avklare problemstillinger og om mulig avdekke konflikter.

VERDISKAPING OG NÆRINGSUTVIKLING

Fylkesmannen i Telemark har i år valgt å fokusere på Nasjonale forventinger til regional og kommunal planlegging utgitt av Miljøvern-departementet og godkjent i Statsråd i 2011.

Et av hovedområdene i dette dokumentet er verdiskapning og næringsutvikling. I denne veiledningen har Regjeringen definert verdiskapning som bærekraftig utvikling som omfatter både økonomiske, miljømessige, kulturelle og sosiale dimensjoner. Telemark fylkeskommune har et overordnet ansvar for næringsutvikling i fylket unntatt når det gjelder landbruket, der Fylkesmannen spiller hovedrollen som regional aktør. Fylkesmannen vil også ved behandling av plansaker og aktuelle enkeltsaker vurdere momenter for næringsutvikling dersom lover og regler åpner for skjønnsvurderinger. Fylkeskommunen har også hovedansvaret for kultur i Telemark.

Miljømessige og sosiale forhold knyttet til verdiskapning er dels omtalt andre steder i Tilstandsrapport 2012 og dels i vår melding: Barnevern-, sosial- og helsemelding for 2011.

I denne delen av Tilstandsrapport 2012 vil vi derfor legge hovedvekten på landbruk og på noen særlige satsningsområder for å bidra til at flere blir kvalifisert for arbeid og inntekt.

Utviklingstrekk i landbruket

Hva er den statlige politikken

Meld.St.9 (2011-2012) Landbruks- og matpolitikken trekker opp fire overordnede mål. Disse er; Matsikkerhet, Landbruk over hele landet, Økt verdiskapning og Bærekraftig landbruk. Og videre sier meldingen; Å produsere nok, trygg og variert mat av god kvalitet er den viktigste oppgaven landbruket løser for samfunnet (produksjonsmålet).

Meldingen legger også til grunn at regionale forskjeller skal fanges opp i utformingen av de landbrukspolitiske virkemidlene. Dette vil bidra til å bygge opp under den lokale vekstkraften og utnytte bredden av landbrukets ressurser.

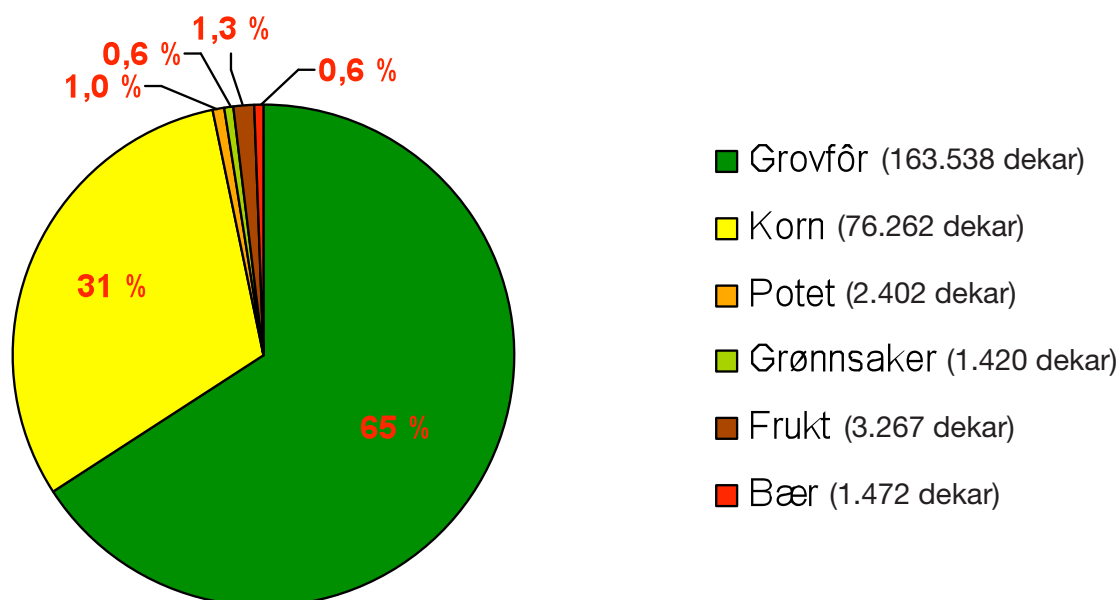
Hva innebærer dette for Telemark

Kommunene og landbruksbefolkningen vil ha nøkkelroller i å sette i verk og gjennomføre både statlig og regional politikk. Hvor godt vi lykkes, kan leses på størrelsen av jordbruksarealet for grovfôrproduksjon i forhold til antall grovfôravhengige husdyr. Resultatet er avhengig av hvor godt virkemidlene fungerer og hvordan vi greier å mobilisere alle nødvendige lokale ressurser.

Hvordan følger Fylkesmannen dette opp

Med utgangspunkt i produksjonsmålet, ønsker Fylkesmannen å rette blikket spesielt på jordbruksarealene egnet for grasproduksjon, - og på de husdyra som benytter dette fôret som grunnlag for mjølke- og kjøttproduksjon. Det

Arealfordeling av vekster i TELEMARK i 2010

Kilde: Statens landbruksforvaltning, LIB – søknad produksjonstilskudd 31. juli

er disse ”faktorene” som står for om lag halvparten av all verdiskaping i jordbruket, - og som er i tilbakegang i Telemark.

Vi tar opp problemstillingene i planprosesser og bidrar i prosjekter med mål å snu utviklingen.

Vi prioriterer veiledning og økonomiske midler inn mot husdyr som bruker grovfôr, om det

er geit, sau, mjølkekyr, ammekyr eller storfe generelt. Vi bruker også regionalt miljøprogram til å sikre arealer som er utsatt for å gro til gjennom ekstraordinær økonomisk støtte til slått og beite.

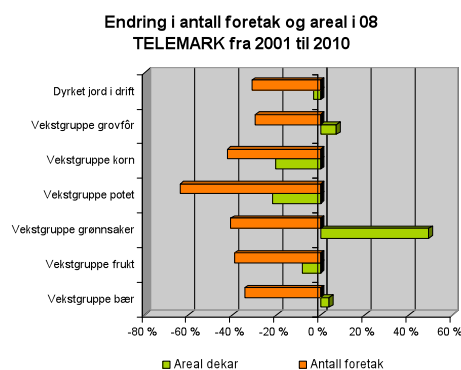
Status i Telemark

Et relativt stabilt grovfôrareal har stor overkapasitet i forhold til et synkende husdyrtall. Det fører til at dyrkajord og beitemark går ut av produksjon og gror til med skog, busk og kratt.

Fylkestinget har nylig vedtatt å få utarbeidet en landbruksmelding for Telemark. I denne må de regionale utfordringer og muligheter synliggjøres og vurderes.

Fylkestinget har nylig utarbeidet og vedtatt to regionale planer, - en for ”Næringsutvikling og nyskaping” og en for ”Reiseliv og opple-

Tekst	2001	2011
Antall mjølkekyr	2855	2101
Antall ammekyr	1395	2409
Antall søyer	25445	20355
Antall mjølkegeiter	1535	1495
Antall foretak mjølkekyr	266	123
Antall foretak ammekyr	173	178
Antall foretak søyer	602	377
Antall foretak mjølkegeit	29	19

Kilde: Statens landbruksforvaltning, LIB – søknad produksjonstilskudd 31. juli

velser”. Handlingsplaner for år 2013 er under utarbeiding.

Utviklingen for dyretallet i fylket på 2000-tallet, gir oss grunn til å dvele ved hva som skjer og årsakene til at trenden er mer negativ enn den vi finner i andre regioner og i landet som helhet.

Utfordringer til kommunene

Det er viktig å følge med på signalene i landbruksmeldingen:

- om økt produksjon
- om å holde jordbrukslandskapet åpent og i drift
- om å utnytte regionalt sterke produksjonsmiljøer
- om å ta i bruk andre regionale fordeler

Disse signalene må tas videre inn i de regionale og kommunale planene. Arbeidet krever samarbeid mellom alle parter.

Masterplan for skogsbilveier i Telemark

Hva er den statlige politikken

Fylkeskommunene og kommunene skal gjennom planlegging bidra til å opprettholde et bærekraftig skogbruk over hele landet.

Hva innebærer dette for Telemark

Krav fra industrien til ferskt tømmer og lønnsomhet i skogbruket har ført til at det hogges mer tømmer på de enkelte skogsdriftene. Tømmeret transporteres ut med tømmerbiler i løpet av få dager. Dette setter store krav til bæreevnen for skogsbilveinettet.

Tømmerbiler med inntil 50 tonn totalvekt setter krav til at veiene er utformet i samsvar med gjeldende veinormaler utarbeidet av Landbruksdepartementet.

Endringer i klima fører til stadig større nedbørsmengder og hyppigere flomtopper i Telemark. Dette fører til større utfordringer med sikring mot erosjon av nedbør, flomskader og ras både for skogsveier og bebyggelse, offentlige veier med videre.

Skogsveier har behov for regelmessig vedlikehold, ettersyn og ombygging for å virke som et effektivt ledd i tømmertransporten. Både ut fra at det foregår mer intens utkjøring av tømmer, endring i lengde og teknisk utforming av vogntog og større nedbørsmengder sammen med et stadig eldre og mer nedslitt veinett fører til stort behov ombygging og vedlikehold av skogsbilveier. Forbedring av bæreevne, økning av stikkrennedimensjoner og forbedring

av kurvatur, snuplassforhold og veibredde er vesentlige tiltak for å bedre transportforholdene i skogbruket.

Bruk av moderne borerigger, effektive grave-maskiner med høy kapasitet og presisjon fører til at det i dag kan bygges skogsbilveier ved bruk av sprengt og knust fjell som gir veier som både tåler intens utkjøring av tømmer på vogntog, har større resistens mot nedbørsskader og flom, får vesentlig lengre levetid og har mindre behov for regelmessig ettersyn og vedlikehold. Der det er økonomisk grunnlag i skogressursene og med hensyn til miljøverdier bør det så langt som råd bruke moderne byggeteknikk for at investeringene i skogbruket infrastruktur blir langsiktig.

Hvordan følger Fylkesmannen dette opp

Statens landbruksforvaltning bevilger tilskudd til bygging og ombygging av skogsveier i Telemark. Gjennom prioritering av tilskuddsmidlene stimulerer Fylkesmannen til bygging av at mest mulig tidsmessig og rasjonelt skogsbilveinett.

Som resultat av at Skiensvassdragets fellesfløtningsforening er avviklet er det opprettet et fond der et av formålene er å registrere tilstand på skogsbilveinettet i fylket, behov for utbedringer og eksisterende skogsbilveinett og planlegging av nye veier. Fylkesmannen deltar med rådgivende funksjon og med ressurser i dette prosjektet.

Arbeidet med prosjektet pågår med registrering av tilstanden på skogsbilveinettet i Telemark, oppstartsmøter i de enkelte kommuner parallelt med utvikling av databaser for regis-

trerte data, presentasjoner av veitilstanden på kart og web-basert løsning. Det er fra start i prosjektet lagt vekt på at registreringer i felt skal skje elektronisk med PDA og data overføres til digitale kart. AT Plan har fått oppdraget med gjennomføring av prosjektet.

I prosjektet blir det fokusert på moderne byggeteknikk for ombygging av skogsbilveier for å tåle endringer i transportmønster for utkjøring av tømmerbiler hvordan ombygge og bygge veier for å tåle økende nedbørsmengder og flom som følge av klimaendringer.

Det ble i 2010 gjennomført et prøveprosjekt i Bø kommune og i 2011 har det blitt gjennomført registreringer i Kragerø, Bamble, Fyresdal, Nissedal samt hos Fritzøe Skoger, Løvenskiold-Fossum og Cappelen Skoger.

Hovedaktiviteter

Hovedaktivitetene i prosjektet er å lage en masterplan for skogsveier i Telemark med fokus på:

- Motivasjon, informasjon og kompetanseheving av lokale ressurser for å synliggjøre behov for modernisering av skogsveinettet, analyser av virkestilgang, utarbeiding av hovedplaner, områdeplaner og enkeltplaner og bevisstgjøre skogeiernes eierskap til skogen
- Utarbeide opplegg for gjennomføring av registreringen med fokus på struktur tilpasset databehandling, enkelhet, effektivitet
- Gjennomføre prøveprosjekt i testkommune inkl. oppstartsmøte, registrering og analyse
- Registrere og dokumentere skogsveienes tilstand

- Utvikle kriterier for prioritering
- Utarbeide plan for utbedring og nybygging av skogsveier

Status i Telemark

Transport er en viktig rammebetingelse for skognæringen. Transportkostnadene er avgjørende for å sikre avvirkning og aktivitet i skogområdene, og spiller direkte inn på skognæringens konkurransekraft. Om lag 70 % av transporterte tonn tømmer i Norge går på bil. Skogsveinettet i Telemark har en lengde på nærmere 5.000 km. Byggingen av skogsveier startet for alvor på 1950-tallet sammen med utbyggingen av skogsindustrien. Utbyggingen av skogsbilveinettet fortsatte forholdsvis jevnt fram mot i dag, og etter hvert økte ombyggingen av det etter hvert eldre skogsveinettet. Skogsveinettet i Telemark representerer derfor store verdier som følge av lang tids investeringer.

Fylkesmannen har i år 2000 oppgitt behov for en årlig utbygging av skogsveinettet på 10 km pr år i nyanlegg og 60 km pr år i ombygging. Fra år 2002 til i dag er det bygd 10,1 km nye skogsbilveier pr år og ombygd 45,6 km pr år i gjennomsnitt.

6 kommuner i Telemark har ferdig utarbeidet hovedplan for skogsveier, 12 kommuner har ikke slik hovedplan. Av disse har 3 kommuner hovedplaner under arbeid. Det har aldri vært gjennomført en helhetlig analyse av skogsbilveinettet i Telemark.

Utfordringer til kommunene

- Politikere og ansatte må ha tilstrekkelig kompetanse i lover, forskrifter og oppgaver knyttet til forvaltning av skogsveier og virkemiddelbruk rettet mot dette.
- Gjennomføre forvaltning, rådgivning, planlegging, veiledning i byggeteknikk og godkjenning av skogsveier i samsvar med lover og forskrifter, regjeringens politikk og lokale retningslinjer for Telemark
- Ha oversikt og kunnskap om behov for ombygging, vedlikehold og nybygging av skogsbilveier.
- Foreta avveining mellom økonomiske hensyn, miljøverdier og naturmangfold ved vurdering av behov for skogsveier i skogbruket
- Foreta vurdering av risiko for rasfare og skader som følge av økte nedbørsmengder og flom ved klimaendringene.

Jordvern – Bruk av analyser for å følge endringer i areal-typer over tid

Hva er den statlige politikken

Satsing på jordvern har vært framhevet som viktig statlig politikk i flere år. Omdisponeringen av dyrka og dyrkbar jord må reduseres. En flerårig satsing hadde som mål at omdisponeringen skulle halveres fram mot 2010. Denne politikken er videreført i Meld. St. 9 (2011-12) Landbruks- og matpolitikken. I meldingen sies det blant annet at det er viktig med et sterkt jordvern og en politikk som utnytter jordbruksarealene, idet Norge har et begrenset areal for matproduksjon. For å sikre dyrka mark for framtidige generasjoner er det viktig å ta i bruk virkemidler i plan- og bygningsloven. Målet om å begrense omdisponeringen av jordbruksjord til under 6000 dekar dyrka mark per år på landsbasis er her videreført.

Hva innebærer dette for Telemark

Dette må også videreføres til Telemark, og det er beregnet at omdisponeringen i fylket ikke må overstige 120 dekar.

Hvordan følger Fylkesmannen dette opp

Fylkesmannen bistår kommunene med råd og veiledning i plansaker. Vi bidrar aktivt i tidlig planfase for å sikre prioritering av jordvern i kommunale planer.

Fylkesmannen kan om nødvendig fremme innsigelse til planforslag og påklage dispensa-

sjonsvedtak som ikke er i samsvar med statlig politikk på området.

Fylkesmannen gjennomfører løpende opplæring av landbruksforvaltningen i kommunene, med støtte av Skog og landskap, for å ajourføre AR5-basen.

Status i Telemark

De foreløpige tallene på landsbasis viser den laveste omdisponering av matjord siden det er startet med slike registreringer i 1976.

I Telemark er tallet gått noe opp fra 2010.

Fylkesmannen ser det likevel som et positivt signal at omdisponeringen i 2011 synes å være lavere enn måltallet for fylket.

Diagrammet på neste side viser status for landet og for Telemark, basert på KOSTRA-rapportering fra 2005 til 2011. Tallene for 2011 er foreløpige.

Det vil fortsatt være viktig å holde fokus på dette området framover, for å holde den årlige arealavgangen nede. Det er et sterkt og økende utbyggingspress i mange områder med svært verdifulle jordbruksareal.

Muligheter til å følge endringene i areal-typer over tid.

Gårdskartprosessen er på det nærmeste sluttført i alle kommuner, og landbrukets arealtall som ligger til grunn for tilskuddsordningene har nå sitt opphav i Arealressursbasen AR5 kombinert med eiendomsgrenser for matrikelen.

Skog og landskap har utarbeidet en analysefunksjon i sin AR5-base, som presenterer en

rapport som viser endring mellom arealtyper og arealtall fra ett år til et annet. I tillegg blir arealene presentert på kart med samme fargekoding som i tabellen.

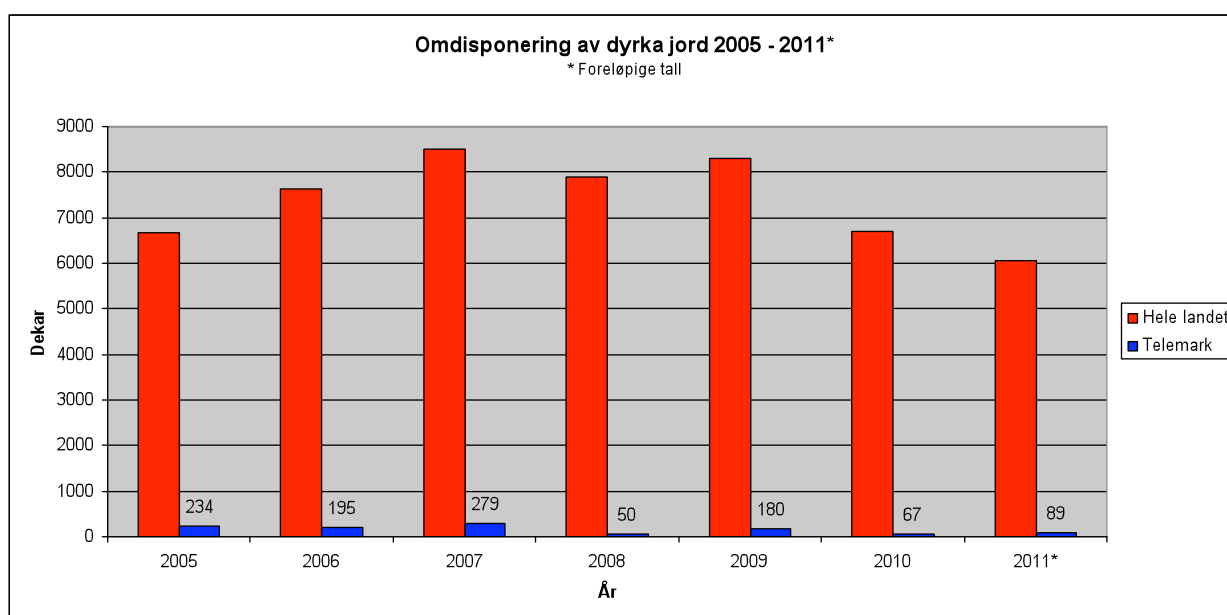
Dette gir oss et verktøy til å følge endringene i landbruksareal over tid, stort sett med utgangspunkt fra 2009/2010. Pr. februar 2011 kan vi kjøre denne endringsanalysen for 13 av våre 18 kommuner.

Vi kan få fram en endringsanalyse som viser:

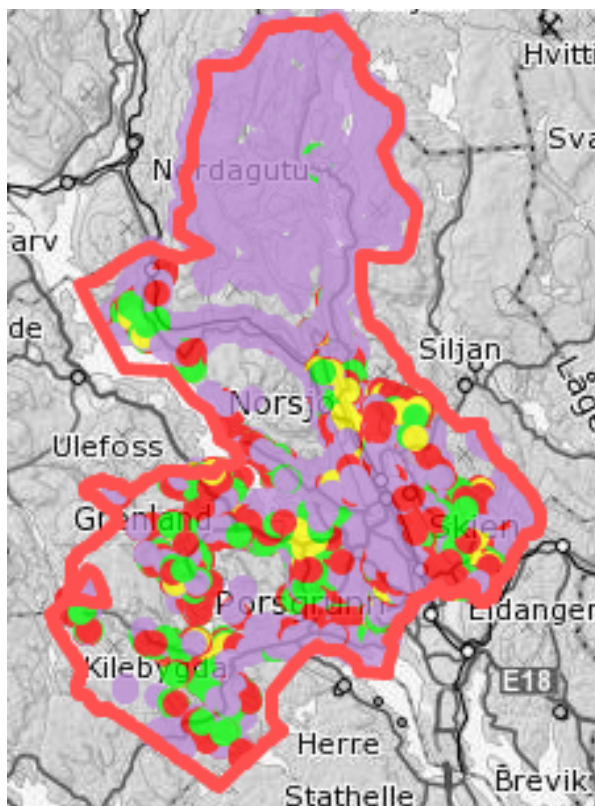
- Arealendringer fra jordbruksareal til annet areal (markert med rødt)
- Arealendring fra annet areal til jordbruksareal (markert med grønt)
- Endringer innen jordbruksareal (markert med gult)
- Andre endringer (markert med lilla)

Endringsanalysen kan også vises i kart. På oversiktsnivå vises områdene som punkt, og fargene er de samme som i tabellen. Som eksempel har vi på neste side vist endringsanalyse fra 2010 til 2011 for Skien:

Fylkesmannen gjør likevel oppmerksom på at det er omdisponeringen av dyrka og dyrkbar mark som går fram av KOSTRA-rapporteringen som målsetningen om jordvern måles opp mot.

Kilde: Statens landbruksforvaltning

Utfordringer til kommunene

- Fortsatt fokus på jordvern for å sikre et forsvarlig nivå for omdisponert dyrka/ dyrkbar jord til andre formål – i samsvar med nasjonale mål.
- Det er viktig å ta i bruk verktøyene i både i plan- og bygningsloven og i jordloven for å sikre jordvernet.
- Alle kommunene i Telemark har drift- og forvaltningsansvar for sin AR5-base, og skal løpende ajourføre endringer som følge av utbygging, gjengroing og lignende.

Kvalifiseringsprogrammet

Hva er den statlige politikken

I 2007 lanserte regjeringen Kvalifiseringsprogrammet (KVP) som sitt viktigste virkemiddel i kampen mot fattigdom. Programmet skal bidra til bedre arbeidsmarkedstilknytning og levekår for personer som står langt fra arbeidsmarkedet, har store og sammensatte problemer, vesentlig nedsatt inntektsevne og ingen eller begrensede trygderettigheter, og som er i, eller står i fare for å komme i en passiv situasjon preget av inntektsfattigdom. Kvalifiseringsprogrammet er en lovfestet rett for de som fyller vilkårene.

Hva innebærer dette for Telemark

Telemark er et fylke med mye industri, og nedleggelser og permitteringer innenfor industrien, merkes på ledighetstallene i fylket. Telemark har en høyere arbeidsledighet enn landsgjennomsnittet.

Når arbeidsledigheten stiger, rammes dette i første omgang de som står langt fra arbeidsmarkedet, og Kvalifiseringsprogrammet er et godt tiltak som kan bidra til at personer i målgruppen får en tettere kontakt med arbeidsmarkedet.

I Telemark er ledigheten størst blant unge mellom 20-29. De unge har lite arbeidserfaring og flere av dem mangler en fullført videregående opplæring, noe som medfører at de ofte stiller nederst på rangstigen i kampen om arbeidsplassene.

Telemark har et økt fokus på ungdom, og Kvalifiseringsprogrammet kan være et godt

tiltak for de ungdommene som har vanskeligheter med å få innpass på arbeidsmarkedet, og som har behov for tilrettelegging og individuell tilpasning.

Hvordan følger Fylkesmannen dette opp

Den 1. januar 2011 gikk Kvalifiseringsprogrammet over fra prosjekt til ordinær drift. Det er knyttet spenning til hvordan kommunene vil håndtere KVP når fokuset ikke er like stort som det har vært i prosjektperioden. Fylkesmannen har fortsatt en viktig rolle i å følge utviklingen av programmet, og bidra til at de som fyller vilkårene for KVP, får tilbud om det. Rapporteringen fra kommunene viser at antallet deltakere i KVP går nedover. Dette er en utvikling som gjelder for hele landet, og Fylkesmannen vil følge denne utviklingen nøye, fordi deltakelse i kvalifiseringsprogrammet er en rettighet for brukere med nedsatt arbeidsevne, og som ellers fyller vilkårene. Fylkesmannen er videreformidler av viktig informasjon fra arbeids- og velferdsdirektoratet og Arbeidsdepartementet, og skal bidra til at det gjøres et godt faglig arbeid ute i NAV-kontorene.

Status i Telemark

I perioden 01.01.08 til 31.12.11 har 992 personer søkt om KVP i Telemark. Av disse er det 840 stykker som har fått innvilget et program, mens 103 har fått avslag. Ved utgangen av 2011 var det 366 deltakere i kvalifiseringsprogrammet i Telemark.

Vi ser en god utvikling i Telemark med tanke

på arbeidet rundt Kvalifiseringsprogrammet. Lovverk og rutiner begynner å "sette seg" ved de fleste kontor, og det tas utstrakt hensyn til individuelle behov ved tilpasning av program for deltakerne.

Etter en oppstartsfase med noe ujevn kvalitet på programmene, opplever vi at lokalkontorene i Telemark har gode program for sine deltakere.

Enkelte NAV-kontor har fortsatt noen utfordringer, og Fylkesmannen har i 2011 fulgt disse kontorene ekstra tett med veiledning og kontorbesøk.

I Telemark avsluttet 144 programmet sitt i 2011, og 40% av disse gikk over i arbeid. 17% gikk over i andre arbeidsmarkedstiltak eller utdanning. Telemark ligger over landsgjennomsnittet når det gjelder formidling til både arbeid og til aktivitet.

Det er også interessant å merke seg at Telemark ligger under landsgjennomsnittet når det gjelder personer som havner på økonomisk sosialhjelp etter endt program.

Tallene viser at Telemark gjør en god jobb i arbeidet med Kvalifiseringsprogrammet, og at fylket ligger godt an i oppnåelsen av hovedmålet om arbeid og aktivitet, samt å redusere antallet sosialhjelpsmottakere.

NB! I brukerveiledningen til innrapporteringen står det at dersom flere kategorier er aktuelle for en deltaker (f. eks. arbeid og utdanning) er det den kategorien som utgjør hovedtyngden som skal registreres. Noen NAV-kontor har imidlertid ført opp deltakere på flere kategorier mens andre ikke har besvart

	Antall som er fordelt på hva de gikk til	Ordinært arbeid (heltid eller deltid)	Ordinært arbeid (heltid eller deltid med tidsbegrenset lønns-tilskudd)	Tids-ubestemt lønns-tilskudd (TULT)	Andre arbeids-markeds-tiltak i statlig regi	Skole-gang/utdan-ning	Varig inn-tekts-sikring (uføre-pensjon)	Mid-lertidig inn-tekts-sikring (AAP)	Økonomisk sosial-hjelp pga. avklaring av uføre-pensjon/ AAP	Økonomisk sosialhjel-p som hoved-inntekts-kilde	An-net	Ukjent
Porsgrunn	47	15	2	0	7	6	0	8	8	4	4	0
Skien	56	10	5	0	0	8	1	8	1	0	1	0
Notodden	8	3	0	0	0	0	1	4	0	0	0	0
Siljan	3	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Bamble	6	4	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0
Kragerø	1	1	0	0	0	0	0	0	0	4	0	0
Drangedal	2	2	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Nome	3	0	0	0	0	0	0	0	1	3	0	0
Bø	2	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0
Sauherad	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Tinn	6	2	1	0	0	2	1	0	1	0	0	0
Hjartdal	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Seljord	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Kviteseid	4	2	0	0	0	0	0	0	1	1	1	1
Nissedal	2	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0
Fyresdal	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
Tokke	4	2	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0
Vinje	2	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0

Fullførte/planmessig avviklede kvalifiseringsprogram i hele 2011 i Telemark. Deltakere fordelt på hva de gikk til.

	Antall som er fordelt på hva de gikk til	Ordinært arbeid (heltid eller deltid)	Ordinært arbeid (heltid eller deltid med tidsbegrenset lønns-tilskudd)	Tids-ubestemt lønns-tilskudd (TULT)	Andre arbeids-mar-keds-tiltak i statlig regi	Skole-gang/utdan-ning	Varig inn-tekts-sikring (uføre-pensjon)	Mid-lertidig inn-tekts-sikring (AAP)	Økonomisk sosial-hjelp pga. avklaring av uføre-pensjon/ AAP	Øko-nomisk sosial-hjelp som hoved-inntekts-kilde	An-net	Ukjent
Østfold	223	23%	2%	1%	17%	6%	8%	21%	7%	11%	2%	2%
Akershus	437	39%	4%	1%	7%	3%	2%	16%	5%	10%	9%	3%
Oslo	784	34%	4%	1%	11%	4%	1%	12%	12%	13%	8%	2%
Hedmark	149	30%	3%	0%	4%	7%	5%	19%	7%	15%	8%	3%
Oppland	175	13%	7%	0%	21%	11%	5%	17%	6%	10%	6%	5%
Buskerud	180	27%	3%	1%	5%	7%	1%	19%	11%	19%	2%	5%
Vestfold	278	28%	3%	0%	9%	6%	1%	18%	6%	17%	5%	6%
Telemark	144	34%	6%	0%	5%	12%	3%	16%	8%	10%	5%	1%
Aust- Agder	88	23%	6%	0%	11%	2%	5%	23%	8%	11%	8%	3%
Vest- Agder	97	26%	3%	0%	4%	5%	3%	32%	3%	14%	6%	3%
Rogaland	320	25%	6%	1%	5%	7%	3%	13%	9%	23%	7%	2%
Hordaland	415	21%	4%	0%	10%	7%	3%	20%	15%	13%	6%	1%
Sogn og Fjordane	66	30%	12%	0%	12%	6%	3%	18%	6%	9%	3%	0%
Møre og Romsdal	177	29%	14%	0%	6%	7%	2%	20%	9%	8%	2%	4%
Sør-Trøndelag	240	26%	9%	1%	7%	5%	4%	24%	6%	12%	5%	3%
Nord-Trøndelag	85	28%	7%	0%	9%	13%	1%	19%	1%	13%	7%	1%
Nordland	139	18%	1%	0%	11%	6%	5%	24%	8%	17%	6%	4%
Troms	87	21%	3%	2%	14%	6%	3%	23%	6%	9%	6%	7%
Finnmark	69	22%	1%	0%	12%	4%	3%	13%	16%	23%	3%	3%
Landet	4153	28%	5%	0,5%	9%	6%	3%	18%	9%	14%	6%	3%

Fullførte/planmessig avviklede kvalifiseringsprogram i hele 2011. Deltakere fordelt på hva de gikk til.

spørsmålet fullstendig. Derfor avviker antallet som er fordelt på hva de gikk fra antallet som faktisk fullførte/planmessig avsluttet program i løpet av året.

Utfordringer til kommunene

- Hvordan vil kommunene sikre at alle de som fyller vilkårene for kvalifiseringsprogram, får tilbud om det?
- Hvordan vil kommunene sikre god kvalitet i kvalifiseringsprogrammene?
- Hva kan kommunene gjøre for at flere deltakere i kvalifiseringsprogrammet oppnår hovedmålet om arbeid og aktivitet?

Bruk av alternative opplæringsarenaer i grunnskolen og Inn på tunet-løftet

Hva er den statlige politikken

All offentlig grunnskoleopplæring skal være i samsvar med opplæringsloven med forskrifter, herunder Læreplanverket for Kunnskapsløftet. Kommunen skal sørge egnede lokaler for den opplæringen som Læreplanverket forutsetter. Opplæringsloven åpner for noe fleksibilitet når det gjelder bruk av alternative opplæringsarenaer. En alternativ opplæringsarena karakteriseres av at en eller flere elever får opplæring på et annet sted enn skolens område – for eksempel leirskoler, bedrifter og gårdsbruk. “Inn på tunet” er en alternativ opplæringsarena. I Meld.St.9 (2011-2012) Landbruks- og matpolitikken redegjør Landbruks- og matdepartementet for Inn på tunet-satsingen. Inn på tunet er en fellesbetegnelse for tilrettelagte tjenester på gårdsbruk til utdannings-, oppvekst-, helse- og sosialsektoren. Et eksempel er lærings- og mestringsarenaer for barn og unge med lære- eller atferdsproblemer. Inn på tunet utfyller tjenestespekteret i kommunene på en måte som gir større muligheter for individtilpasning.

Hva innebærer dette for Telemark

I nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging under temaet Verdiskaping og næringsutvikling, forventes det blant annet at den regionale planleggingen bidrar med å legge til rette for et næringsliv som gir grunn-

lag for sysselsetting av personer med behov for spesiell tilrettelegging og inkludering i arbeidslivet. Planleggingen skal bidra til næringsutvikling som involverer flere sektorer og bransjer – i samspill med offentlige virksomheter og tjenester.

I St.meld.nr.16 (2006-2007) om tidlig innsats for livslang læring fra Kunnskapsdepartementet står det at tidlig innsats er en nøkkel i dette arbeidet. Tidlig innsats må forstås både som innsats på et tidlig tidspunkt i barns liv, og tidlig inngripen når problemer oppstår eller avdekkes i førskolealder, i løpet av grunnopplæringen eller i voksen alder.

Kommunene og fylkeskommunen kan i samarbeid med aktører i næringslivet bidra til at barn og unge med særskilte tilretteleggingsbehov får mulighet til å lykkes og oppleve mestring. Målet er å motvirke frafall i videregående opplæring og skape rom for deltakelse i arbeidslivet.

Hvordan følger Fylkesmannen dette opp

Barnehage- og utdanningsavdelingen samarbeider med Landbruksavdelingen om å fremme god kvalitet og godt samarbeid rundt gårdsbruk som tilbyr alternativ opplæringsarena.

Fylkesmannen deltar i prosjektet Talenter for framtida i nært samarbeid med NHO, LO, NAV og Grenlandskommunene.

Status i Telemark

Fylkesmannen kjenner til at kommuner blant annet benytter Inn på tunet-tiltak som et al-

ternativ i opplæringen av elever med særlige utfordringer. I Telemark fins det 30 Inn på tunet-tilbydere.

Utfordringer til kommunene

- bevissthet om nærscoleprinsippet, jf. opplæringsloven § 8-1 første ledd.
- kunnskap om regelverket som regulerer bruk av alternative opplæringsarenaer, jf. opplæringsloven § 8-2 om organisering av elever i grupper og Rundskriv Udir -3 – 2010 Bruk av alternative opplæringsarenaer i grunnskolen.
- vite at enkeltvedtak om spesialundervisning etter opplæringsloven § 5-1 er en forutsetning for å benytte alternativ opplæringsarena for enkeltelever
- sikre at elevene får dekket sitt behov for sosial tilhørighet

NATUR, KULTURMILJØ OG LANDSKAP

Økt bevissthet om landskapsverdier

Hva er den statlige politikken

Den statlige politikken på dette området er nedfelt i Den europeiske landskapskonvensjonen. Norge vedtok 23.oktober 2001, som det første landet i Europa, å iverksette konvensjonen. Den trådte i kraft 1.mars 2004. Iverksettningen av konvensjonen i Norge skal fremme: livskvalitet og helse, det lokale selvstyret og mulighet for aktiv medvirkning, bærekraftige lokalsamfunn og attraktive steder som stimulerer folks skaperevne og tiltakslyst. Dette skal Norge få til gjennom vern, forvaltning og planlegging av landskapet og utveksling av kunnskap og erfaringer med andre land i Europa.

Hvordan følger Fylkesmannen dette opp

Fylkesmannen gir innspill til reguleringsplaner i varslingsfase og når planer kommer til

offentlig høring. Fylkesmannen er i jevnlig dialog og diskusjon med kommunene om temaet.

Status i Telemark

Flere og flere kommuner blir bevisst ivaretagelsen av landskap og bruker Landskapskonvensjonen når de utarbeider reguleringsplaner. Tema landskap er lagt til grunn for en innsigelse fra Fylkesmannen ved behandling av en reguleringsplan. Denne saken ligger til endelig behandling i Miljøverndepartementet.

Utfordringer til kommunene

- Arbeide for å fremme kvalitet i utviklingen av landskapet langs kyst og i bygd og by.
- Arbeide for å fremme sammenheng i landskapet i utviklingen av kyst, bygd og by.
- Ivareta hverdagslandskapet, uansett om det er vakkert eller ordinært.

Bandak fra Bandakslø. Foto: S.K. Hansen.

Inngrepsfrie natur- områder uten tyngre tekniske inngrep (INON)

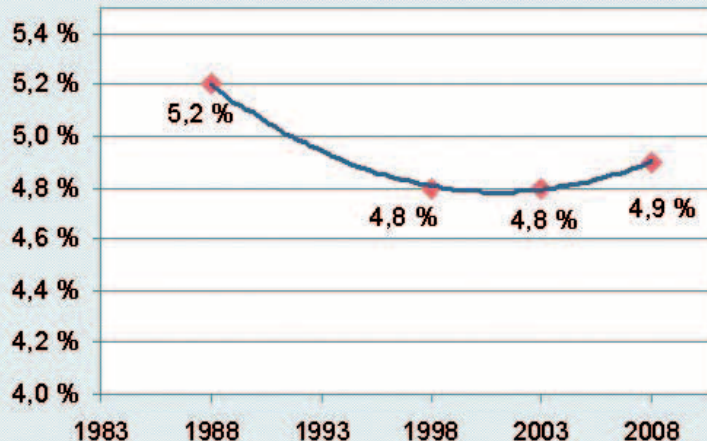
Hva er den statlige politikken

Siden midten av 1990-tallet har det vært en politisk målsetting at inngrepsfri natur i størst mulig grad skal bevares for framtida. Målet om å bevare gjenværende inngrepsfri natur er uttrykt i flere stortingsmeldinger de senere årene. Blant annet i St.meld. nr. 17 (1998-99) ”Verdiskaping og miljø – muligheter i skogsektoren”, nr. 39 (2000-2001) ”Friluftsliv”, nr. 42 (2000-2001) ”Biologisk mangfold”, nr. 21 (2004-2005) og nr. 26 (2006-2007) ”Regjeringens miljøvernpolitikk og rikets miljøtilstand”. I Stortingsproposisjon 1 S (2009-2010) fra Miljøverndepartementet, er INON et eget arbeidsmål som går ut på å ”sikre at attraktive

Høyspent 420 KV over gårdsbruk, Opdalen i Siljan.

Villmarksprege områder *
Telemark 1988-2008

Kilde: Direktoratet for naturforvaltning © Fylkesmannen i Telemark
* Områder som ligger over 5 km fra tyngre tekniske inngrep

naturområde med urørt preg blir tekne vare på”.

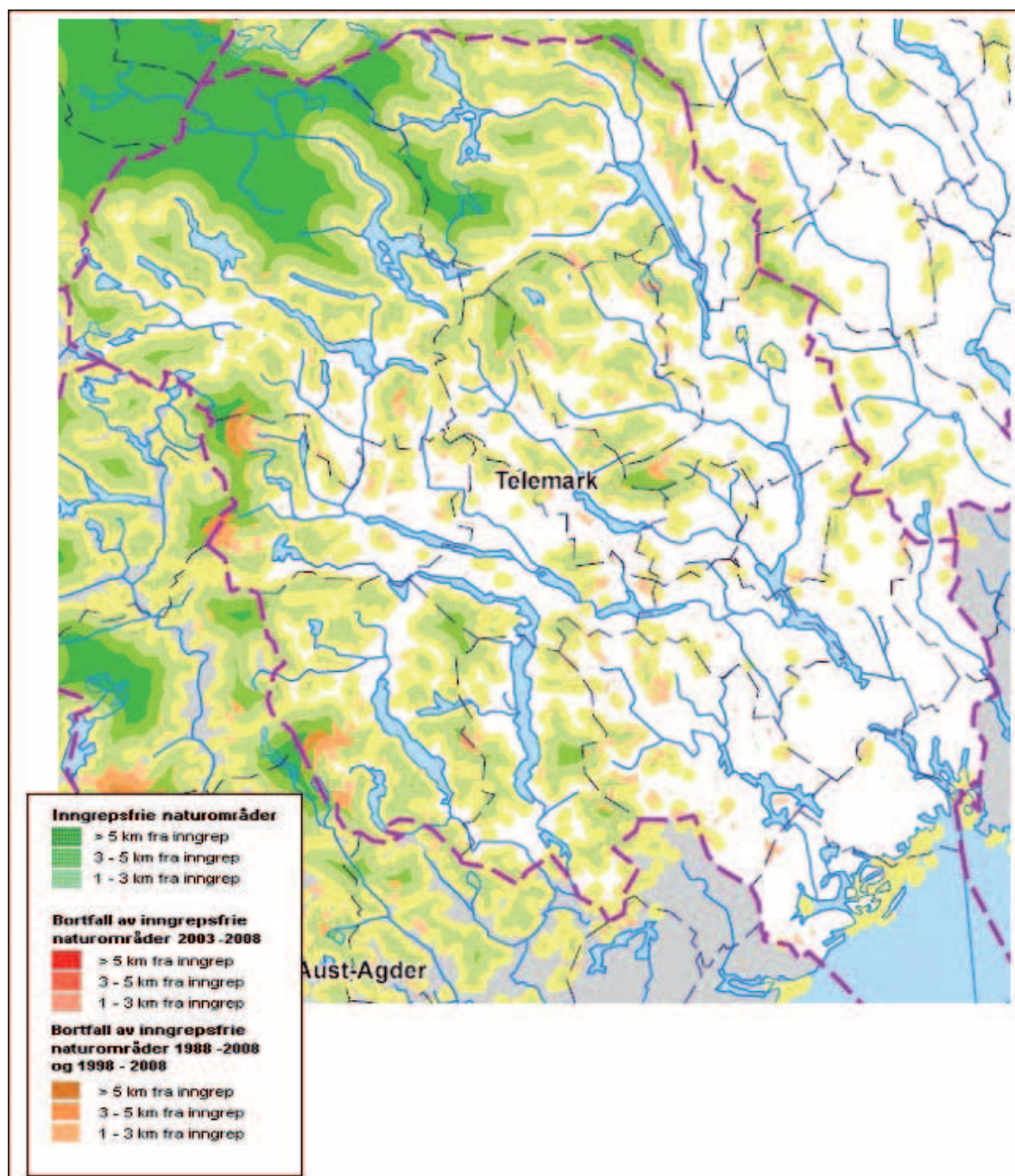
I ”Nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging” (2011) står det at regjeringen forventer ”at hensyn til inngrepsfrie naturområder uten tyngre tekniske inngrep (INON-områder) vektlegges i planleggingen.”

Hvordan følger Fylkesmannen dette opp

Fylkesmannen er i kontakt med INON-proble-

Kraftlinjer.

matikken først og fremst i saker etter plan- og bygningsloven, der vi kan komme med faglige råd eller gi innsigelser. Fylkesmannen uttaler seg også til en del vegsaker, men i mindre grad enn tidligere. Vi har også vært involvert i rundene med oppdatering av INON-kartene i Telemark, sist i 2008.

Status for Telemark

De inngrepsfrie områdene i Telemark har blitt færre og mindre siden registreringene startet i 1988, og de krymper fortsatt. Bygging av nye veier i forbindelse med jord- og skogbruk er den viktigste årsaken til at det blir færre og mindre INON-områder i Telemark. Noe

skyldes også kraftutbygging og utbygging av hyttefelt.

Hva innebærer dette for Telemark?

Inngrep i nye områder kan gå ut over både biologisk mangfold, landskapsverdier og naturopplevelse. Det forventes at de som arbeider med arealforvaltning skal kjenne til utstrekningen av, og ta hensyn til disse områdene. Det er derfor viktig å ta i bruk INON-kartene som en del av beslutningsgrunnlaget ved arealplanlegging og saksbehandling.

Alle i Telemark som jobber med planer som kan bety tap av inngrepsfrie naturområder må vurdere konsekvensene av et slikt tap. Hensynet til disse områdene må veies opp mot andre hensyn gjennom konkrete vurderinger i hver enkelt sak. INON vil være ett av flere tema som må vurderes etter prinsippene i naturmangfoldlovens §§ 8-12.

Utfordringer til kommunene

- Sørge for at hensynet til INON vektlegges på alle nivåer i planleggingen, fra kommuneplanens arealdel og samfunnsdel og ned til den enkelte skogs- eller traktorveg.
- Innarbeide vurderinger etter prinsippene i naturmangfoldlovens §§ 8-12 som en fast rutine i all relevant saksbehandling er et viktig grep å ta.

En bærekraftig arealpolitikk som tar hensyn til naturmangfoldet

Hva er den statlige politikken

Variasjonen av naturtyper og landskap skal opprettholdes.

- I truede naturtyper skal inngrep unngås
- Høsting skal ikke føre til at arter eller bestander utrykkes eller trues
- Organismer som ikke hører naturlig hjemme i norsk natur, skal ikke skade økosystemene
- Truede arter skal opprettholdes

For by- og tettstedsutvikling forventer Regjeringen at:

- kommunene bidrar til å hindre nedbygging av verdifulle landbruks-, natur og friluftsområder
- kommunene tar vare på og videreutvikler en sammenhengende grønnstruktur, grønne lunger og vannmiljø, og at tiltak for å bevare og gjeninnføre stedege planter og dyr vurderes i planleggingen

Skrentslørsopp, Hauksanger, Fjellbjørkeskog plasseres i teksten. Ta evt. bort ett bilde dersom det trengs pga plass.

Hva innebærer dette for Telemark

For å oppnå en bærekraftig arealforvaltning som tar hensyn til naturmangfoldet må naturmangfoldlovens prinsipper (§§ 8-12) vurderes i alle saker som berører naturmangfoldet.

Det bør særlig tas hensyn til:

- villreinens leveområder (se Villreinklienten)
- naturtyper med A- eller B-verdi (se Naturbase)
- rødlistearter i kategoriene CR/EN/VU (se Artskart)
- utvalgte naturtyper og prioriterte arter (se egen innsynsløsning)

Hvordan følger Fylkesmannen dette opp

Utvalgte naturtyper (UN) og prioriterte arter (PA)

Her er det egne krav til saksbehandling, og disse følges opp særskilt.

Planstrategier

Vi bidrar med innspill som gjelder naturmangfold, og trekker fram særlige naturkvaliteter som kommunen har et spesielt ansvar for i et nasjonalt perspektiv.

Arealplaner (kommune- og reguleringsplaner)

Vi vurderer potensialet for særlige naturverdier i saker der kunnskapsgrunnlag mangler. I saker som er i konflikt med nasjonal politikk på området vurderer vi innsigelse til planforslaget. Dette gjelder tiltak i områder med A- eller B-verdi, villreinens leveområder eller forekomster av rødlistearter med status CR/EN/VU jfr gjeldende rødliste.

Byggesaker

Vi vurderer naturverdier i forhåndsuttalelse til

dispensasjonssaker.

I saker som er i konflikt med nasjonal politikk på området vurderer vi å påklage vedtak, jfr tiltak som nevnt under arealplaner.

Status i Telemark

- Mange kommuner har store naturkvaliteter som gir kommunen et særskilt ansvar.
- I fjellet er villreinens leveområder utsatt for oppdeling og ”bit for bit-utbygging”
- I innlandet finnes artsrike slåtteenger og andre tradisjonelle innslag i kulturlandskapet, med store naturverdier. Fortsatt bruk/skjøtsel er viktig. Mange skogsområder har store naturverdier, både nær innmark/tettsted og i utmarka.
- Langs kysten og i lavlandet: vi har mange ”hotspoter” – små arealer med helt spesielle naturkvaliteter. Eksempler er kalkfjellet i Grenland, gamle eiketrær, våtmarksområder.
- Innsynsløsningene for naturtyper (Naturbase), artsfunn (Artskart) og villrein oppdateres stadig med ny kunnskap, disse er ikke statiske.

Utfordringer til kommunene

- Sørge for at Naturmangfoldlovens §§ 8-12 vurderes i alle saker som berører natur.
- Sørge for at naturmangfold vurderes som en kvalitet og en ressurs, ikke bare en begrensning for verdiskaping.
- Bruke tilgjengelig kunnskap om naturmangfoldet og benytte nødvendig kompetanse i avveining av de ulike hensyn opp mot hverandre.

En bærekraftig og attraktiv strandsoner, riktig balanse mellom vern og bruk

Hva er den statlige politikken

Strandsonen skal bevares som natur- og friluftsområde tilgjengelig for alle. Intensjonen i plan- og bygningsloven er at kommunene skal avklare framtidig arealbruk i strandsonen gjennom sin planlegging, først og fremst kommuneplanen. De statlige planretningslinjer for differensiert forvaltning av strandsonen langs sjøen skal legges til grunn for planleggingen. Kommunene skal vurdere arealbruken i strandsonen langs sjøen i et helhetlig og langsiktig perspektiv, slik at det tas særlig hensyn til natur og kulturmiljø, friluftsliv, landskap og andre allmenne interesser.

Byggeforbudet i 100-metersbeltet langs sjøen i § 1-8 i plan- og bygningsloven av 27. juni 2008 gjelder generelt. I den nye plan- og bygningsloven er forbudet og bestemmelsene om dispensasjon strammet inn sammenliknet med

Styrmannsholmene ved Portør i Kragerø.

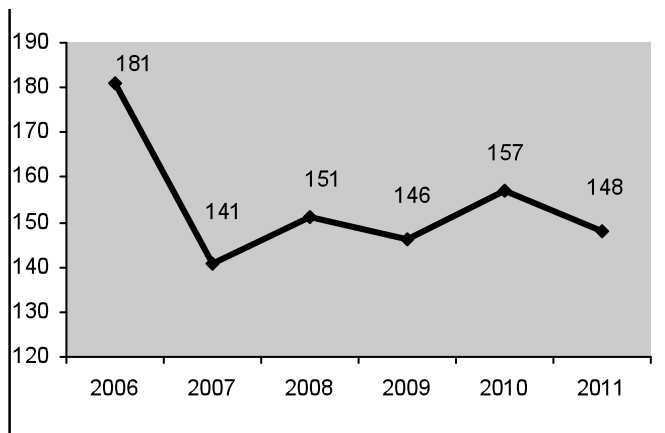

Grunnarbeid er i full gang på en erstatningshytte i Kragerøskjærgården.

tidligere lov. 100-metersbeltet er av nasjonal interesse. Forbudet skal derfor praktiseres strengt og dispensasjoner skal unngås.

Status i Telemark

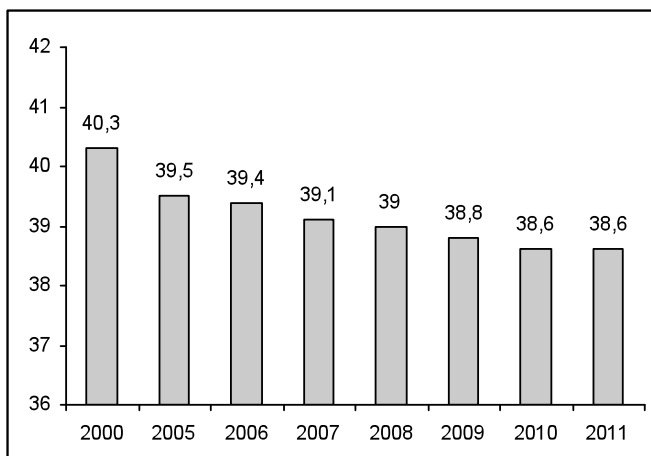
Ved årsskiftet 2011 var det i alt ca. 27 000 bygninger innen 100 meter fra kystlinjen i Telemark. Til tross for mindre bygging de siste årene, minker de tilgjengelige arealene i strandsonen. Andel kystlinje mer enn 100 meter fra bebyggelse har siden år 2000 blitt redusert med ca 18 km – en strekning som tilsvarer Eidanger-Åby på E18. Presset på kystsonen i Telemark er stort, og har vært det i lengre tid. Kystsonen i Telemark er prioritert som et område av nasjonal betydning gjennom de statlige planretningslinjene. For utbyggingstiltak i kystsonen ligger det derfor både nasjonale og regionale føringer om en restriktiv arealpolitikk, særlig i 100 metersbeltet/strandsonen. I utgangspunktet skal utbyggingspolitikken være streng og dette skal reflekteres både i planleggingen og i dispensasjonssakene.

Figur 1 Antall nye bygninger i 100-metersbeltet i Telemark (SSB/Kostra, 2012)

Hvordan følger Fylkesmannen dette opp

Fylkesmannen skal legge retningslinjene til grunn ved sin medvirkning i det kommunale planarbeidet og dispensasjonsbehandlingen. Fylkesmannen skal om nødvendig fremme innsigelse til planforslag og påklage dispensasjonsvedtak som ikke er i samsvar med retningslinjene eller nasjonale og vesentlige regionale interesser.

Figur 2 Andel kystlinje i prosent >100m fra bebyggelse i Telemark (SSB/Kostra, 2012)

Utfordringer til kommunene

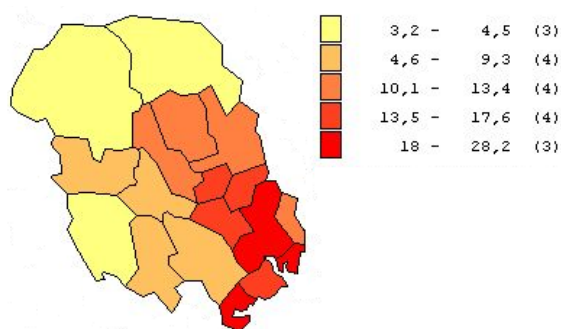
- Ha en streng praksis ved behandlingen av plan- og dispensasjonssaker i strandsonen.
- Ved revisjon av kommune(del)plan, avklare en overordnet arealdisponering og ressursutnyttelse i strandsonen og det bør det gjøres en samlet vurdering av behovet for småbåthavner.
- Sørge for at eventuell utbygging skjer etter bevisst og langsiktig planlegging, ikke etter dispensasjoner.
- Sørge for at løsninger for energibruk, vann og avløp, parkering og ferdsel avklares i kommuneplanen.
- Miljørevidere gamle planer som åpner for uheldig utbygging.

Vassdragsnære områder, bærekraftig forvaltning og langsiktig arealpolitikk

Hva er den statlige politikken

Vassdragene er viktige elementer i norsk natur. Få andre nasjoner i Europa kan vise til lignende variasjon i vassdragsnaturen som Norge. Samtidig har vann og vassdrag til alle tider vært viktig lokaliseringsfaktor for bosetting og ferdsel, og område for friluftsliv. Store deler av landets kulturminner og kulturmiljøer finnes derfor i vassdragsnære områder.

Hensynet til verneinteressene knyttet til viktige vassdrag er fremhevet i den statlige politikken på miljøområdet. Det er ikke noe generelt forbud mot å bygge i strandsonen langs vassdrag, men kommunene har etter plan- og bygningsloven § 1-8 en plikt til å vurdere om det skal fastsettes en byggegrense i kommuneplanens arealdel, for på den måten å ivareta viktige natur-, kulturmiljø- og friluftsinnteresser langs vassdragene.

Bygningspåvirket vassdragslinje (prosent)
Telemark (SSB/Kostra, 2012)

Vråvatn i Kviteseid.

Hvordan følger Fylkesmannen dette opp

Fylkesmannen vil bidra til at kommunene fastsetter byggeforbudssoner langs vassdragene der dette er nødvendig, og at hensynet til byggeforbudet følges opp i plan- eller dispensasjonssaker etter plan- og bygningsloven, eller planlagt endret arealdisponering hjemlet i andre sektorlover. Fylkesmannen vil om nødvendig fremme innsigelse til planforslag og klage på dispensasjonsvedtak som ikke er i samsvar med nasjonale og vesentlige regionale interesser.

Status i Telemark

Vassdrag er ofte sentrale elementer i bymiljø og friluftsområder. Elveos og randsoner langs vassdrag er blant de mest artsrike og bevaringsverdige med hensyn til landskapsøkologi og biologisk mangfold, men er i stor grad utsatt for nedbygging. Kommunene i Telemark har gjennom kommuneplanens arealdel innført byggeforbud langs enkelte vann og vassdrag. Utbyggingspresset i enkelte områder

langs vann og vassdrag i Telemark kan være like stort som i strandsonen langs sjøen.

Andel bygningspåvirket vassdragslinje har i Telemark har økt med ca 4% fra 2000-2011. Dette plasserer Telemark litt over landsgjennomsnittet, som er en økning på 3,7%. Lokalt er det i Telemark store variasjoner når det gjelder bygningspåvirket vassdragslinje (figur 3). Porsgrunn kommune har den høyeste bygningspåvirkede vassdragslinjen med 28,2%, mens Fyresdal kommune har den laveste med 3,2%. De lokale variasjonene gjør at kommunene har ulike utfordringer når det gjelder utbyggingspress og konkurrerende interesser i disse områdene.

Utfordringer til kommunene

- I arbeidet med kommuneplaner vurdere å fastsette nærmere byggegrenser langs vassdrag, ut fra vassdragenes verdi og omgivelsenes karakter. Det er viktig å bevare vassdragslandskapet som en ressurs for friluftsliv og for det biologiske mangfoldet og sikre mot forurensning og erosjon.
- Sørge for at kommuneplanenes bestemmelser følges opp ved behandlingen av detaljplaner og enkeltsaker.
- Arbeide videre med å forhindre nedbygging av vassdrag og vassdragslandskap i byer og tettsteder, samt åpne opp og restaurere vassdrag der det er mulig.

Villreinfjella – en europeisk arv, vårt ansvar

Bakgrunn

Gjennom siste istid fulgte den ville fjellreinen isens utbredelse gjennom store deler av Nord-Europa. Arkeologiske undersøkelser i blant annet Dordogne i Sør-Frankrike viser at den i en lang periode var en svært viktig ressurs (kanskje den viktigste) for det moderne mennesket i Europa, som kom etter neander-talerne.

Da villreinen kom til Norge, brukte den antagelig fjellområdene i hele landet. Som følge av jakt og fangst var den ved slutten av attenhundretallet fortrent til de mest sentrale delene av Langfjella og Dovre/Rondane-regionen.

Villreinen lever i dag i 23 områder i Sør-Norge som er mer eller mindre atskilt. Oppdelingen skyldes både naturlige forhold og menneskelig påvirkning.

Hva er den statlige politikken

Norge forvalter de siste rester av den ville europeiske fjellreinen, og den er en ansvarsart for landet. Villreinen har en sentral plass i norsk fjellfauna, og Regjeringen vil arbeide for å bevare nødvendige leveområder. De største utfordringene i dag er knyttet til utbygging og aktivitet i randsonene til flere av villreinområdene og ferdsel inn i områdene.

Fokuset på villrein framgår av stortingsmeldingene om Regjeringens miljøvernpolitikk fra 2005 og 2007, og er etter det bekreftet i

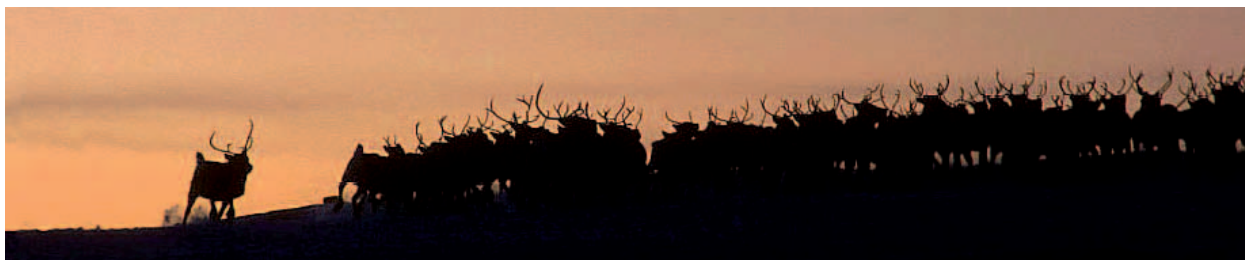

Foto: Arne Nyås

budsjettproposisjonene til Stortinget. Konfliktsaker som har vært til prøving i Miljøverndepartementet viser at hensynet til villreinen står sterkt. En annen side av fokuset er satsing på kunnskapsutvikling, blant annet gjennom Norsk Villreinsenter som har en egen driftsenhet i Telemark (Skinnarbu i Tinn). Riktig arealforvaltning er viktig for å bevare villreinens leveområder. Arbeidet gjøres blant annet gjennom regionale planer som legger rammene for kommunal arealforvaltning. I Telemark er regional plan for Hardangervidda vedtatt i 2011. For Setesdalsheiene har planen vært på høring. I områder som ikke er valgt ut som nasjonale villreinområder, vil kommunale arealplaner og annen forvaltning være avgjørende alene.

Status i Telemark

Villrein er et høyst aktuelt tema i Telemark, da vi har arealer i fem villreinområder. Hardangervidda og Setesdalsheiene er landets største, og har status som nasjonale villreinområder. Av mindre villreinområder har vi Blefjell, Brattefjell-Vindeggen og Våmur-Roan. Det er i praksis liten eller ingen utveksling av villrein mellom disse områdene. Ni kommuner har arealer i villreinområder (Vinje, Tinn, Tokke,

Fyresdal, Hjartdal, Seljord, Notodden, Nissedal og Kviteseid).

Hovedårsaken til fragmenteringen av villreinens leveområder i Telemark er, som i landet ellers, utbygging i regi av storsamfunnet slik som veg, jernbane, vannkraftmagasiner og kraftlinjer. Det er ikke ventet nye store utbygginger på disse områdene i Telemark, og kommunenes praksis når det gjelder ny utbygging av hytter og reiselivsanlegg med tilhørende ferdsel inn i leveområdene for villrein, vil derfor ha stor betydning for videre utvikling. Det samme gjelder praksis for enkelthytter inne i villreinområdene. Vi vet at den tradisjonelle bruken av disse hyttene til jakt og fiske (sommer/høst) langt på veg er endret til helårsbruk gjennom tilgang på fly- og snøskutertransport. Utbygging kan gi økt ferdsel og derved forstyrrelser av villreinen – også i perioder der den er spesielt sårbar (ettervinter/vår). Kommunenes praktisering av regelverket for motorisert ferdsel i utmark har derfor også betydning, sammen med praksis i byggesaker.

Hvordan følger Fylkesmannen dette opp

I alle arealplansaker i eller inntil villreinområder vil vi påse at hensynet til villrein er tilstrekkelig utredet og vurdert. I områder med

gjeldende regional plan, vil vurderingene bli gjort innenfor planens rammer. Om nødvendig vil det bli fremmet innsigelser.

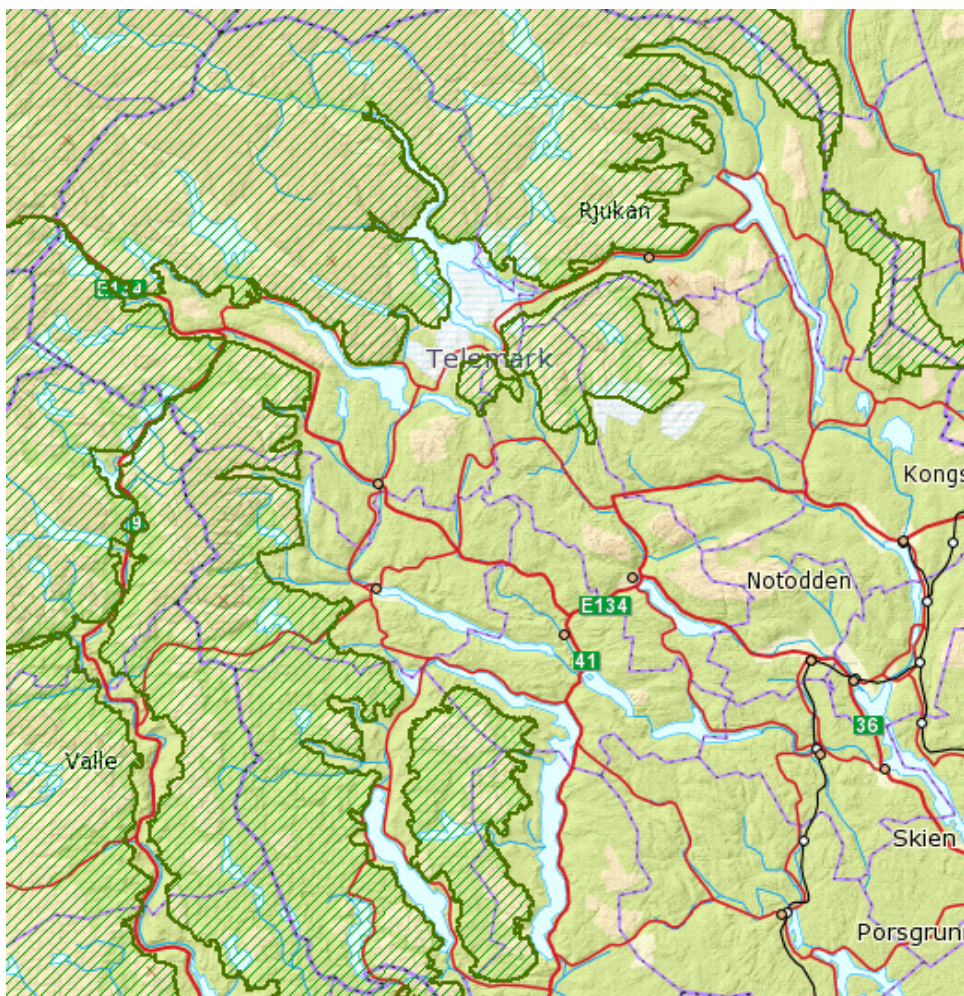
Det samme gjelder alle byggesaker i villreinområder som krever dispensasjon, og vedtak vil om nødvendig bli påklaget.

Utfordringer til kommunene

- Ha stor bevissthet om hensynet til villrein. Sammen med andre fjellkommuner har dere ansvaret for de siste restene av vill europeisk fjellrein. Villreinen er viktig både for det biologiske mangfoldet og som

kulturbærer, og den er et kvalitetsstempel for fungerende økosystemer i fjellet.

- Være nøye med vurderingene av konsekvenser for villrein i alle saker som kan ha betydning. Naturmangfoldlovens rettsprinsipper skal praktiseres ved å sørge for tilstrekkelig kunnskapsgrunnlag, bruke føre-var-prinsippet og ta hensyn til samlet belastning av flere tiltak. Dette gjelder arealplaner, byggesaker, motorferdselsaker, eiendomsforvaltning, sti- og løypeplaner og andre relevante saker.

Villreinområder i Telemark. Kilde: Direktoratet for naturforvaltning

HELSE, LIVSKVALITET OG OPPVEKSTMILJØ

Folkehelsearbeid i Telemark og framtidige utfordringer i lys av samhandlingsreformen

Hva er den statlige politikken

Lov om folkehelsearbeid trådte i kraft 1.januar 2012. Loven uttrykker store forventninger (§ 4). Folkehelsearbeid angår hele kommunen, og ansvaret er lagt til kommunens øverste ledelse. Forventningene i folkehelseloven er at alle kommunale sektorer skal drives ut fra et folkehelseperspektiv. Ut fra en bred definisjon er det dermed kun deler av folkehelsearbeidet som inngår i samhandlingsreformen, nemlig den forebyggende og sunnhetsfremmende innsatsen i regi av helse-, sosial og omsorgstjenesten.

Samhandlingsreformens mål er et samfunn med mer forebygging og mindre behov for behandling. Helse- og omsorgstjenestene skal bidra til oversikten over helsetilstand og helsens lokale påvirkningsfaktorer (helse- og omsorgsloven § 3-3).

Hva innebærer dette for Telemark

Folkehelseloven setter ikke krav til hvordan kommunen organiserer folkehelsearbeidet, men stiller krav til oppgaver som skal løses. Videre belønnes kommuner der innbyggerne i mindre grad bruker sykehustjenester. Plan- og bygningsloven sier at kommunene skal vedta en planstrategi for inneværende kommunestyreperiode. Oversikten over helse-tilstand skal være en del av bakgrunnsmateriale til planstrategien.

Kommunene må dermed tilpasse seg folkehelselovens krav som griper inn i alle sektorer. Dette innebærer at de fleste kommunene må erverve ny kunnskap, fordele ansvar og innføre nye rutiner.

Det forventes derfor at folkehelseaspektet forankres og blir tydelig uttrykt i kommunenes styringsdokumenter og virksomheter.

Kommunene skal lage en skriftlig oversikt over helsetilstanden og påvirkningsfaktorer i egen kommune. Med utgangspunkt i den løpende oversikten skal kommunene fastsette overordnede mål og strategier i eget planverk, jfr. folkehelseloven §§ 5 og 6.

Kommunene har ut fra oversikten og planarbeidet en plikt til å iverksette nødvendige tiltak. Tiltakene skal møte kommunens folkehelseutfordringer (§ 7).

Hvordan følger Fylkesmannen dette opp

Fylkesmannen skal formidle nasjonal folkehelsepolitikk og være en pådriver for kunnskapsbasert folkehelsearbeid. Faglige standarder, anbefalte programmer, satsingsområder og effektive tiltak skal gjøres kjent for kommunen.

Fylkesmannen deltar i regionalt samarbeid og har stor kontakt med fylkeskommunen.

Vi tilbyr å formidle og forklare den nye folkehelseloven, herunder å bidra til å styrke kompetansen i kommunene om oversikt, plan og tiltak. Vi forvalter også tilskudd, bl.a. til kommunale frisklivstiltak, og vi gir uttalelser til planer.

Tilknyttet samhandlingsreformen følger vi opp at kommunene styrker den forebyggende helsetjenesten, herunder helsestasjons- og skolehelsetjenesten, samt at helsepersonell for øvrig har økt fokus på forebygging.

Status i Telemark

Kommunene i Telemark ivaretar folkehelseaspektet svært forskjellig. Dette kommer tydelig fram i Folkehelseprogram for Telemark. Kun ca halvparten av fylkets kommuner har deltatt i partnerskapet og fylkesnettverket siste fem år.

Folkehelseinstituttet har nylig utgitt et folkehelsebarometer for hver kommune og fylke. Dette tilbys kommunene og kan inngå som en del av kommunens helseoversikt.

Folkehelsebarometeret viser bl.a. at Telemark ligger klart dårligere an enn landsgjennomsnittet med andel uføretrygdde, antall pasienter behandlet for psykisk lidelse i sykehus, antall som bruker legemiddel for psykisk lidelse, samt at telemarkingene har høyere dødelighet av hjerte- og karsykdom.

Telemark ligger dårligere an enn landet for øvrig ved at flere har grunnskole som høyeste utdanning, flere er arbeidsledige og flere telemarkinger har lav inntekt.

Det kan være en fordel, men det er ikke krav å ha egne ansatte folkehelsemedarbeidere. Kun ca 10 kommuner har folkehelsekoordinatorer, de fleste i små stillinger.

I samhandlingsreformen er kommunene oppfordret til å styrke helsestasjons- og skolehelsetjenesten, opprette frisklivssentral, satse på aktiv omsorg, forebygge fallskader og

inkludere forebyggende innsats i alle deler av helsetjenesten.

Lite tyder på at kommunene har brukt statlige tilskudd i 2010-2011 til styrking av helsestasjoner, skolehelsetjeneste eller friskliv. Frisklivssentraler er i Vinje og Skien, mens flere kommuner er i en tidlig fase med frisklivstiltak.

Utfordringer til kommunene

Kommunene utfordres til å gjøre en egen analyse av hvilke forhold som fremmer god og dårlig helse. Folkehelseinstituttets barometer skal bidra til kun en del av analysen, mens informasjon fra kommunale tjenester skal være det sentrale faktagrunnlaget.

- Politikere og ansatte må ha tilstrekkelig kompetanse i folkehelsearbeid.
- Folkehelse må forankres i alle kommunale virksomheter og på alle nivå
- Kommunen må skaffe oversikt over innbyggernes helsetilstand og forhold som påvirker denne
- Rutiner i utøvende folkehelsearbeid må struktureres og synliggjøres
- Prioritere innsats og kapasitet for å oppnå resultater i folkehelsearbeidet

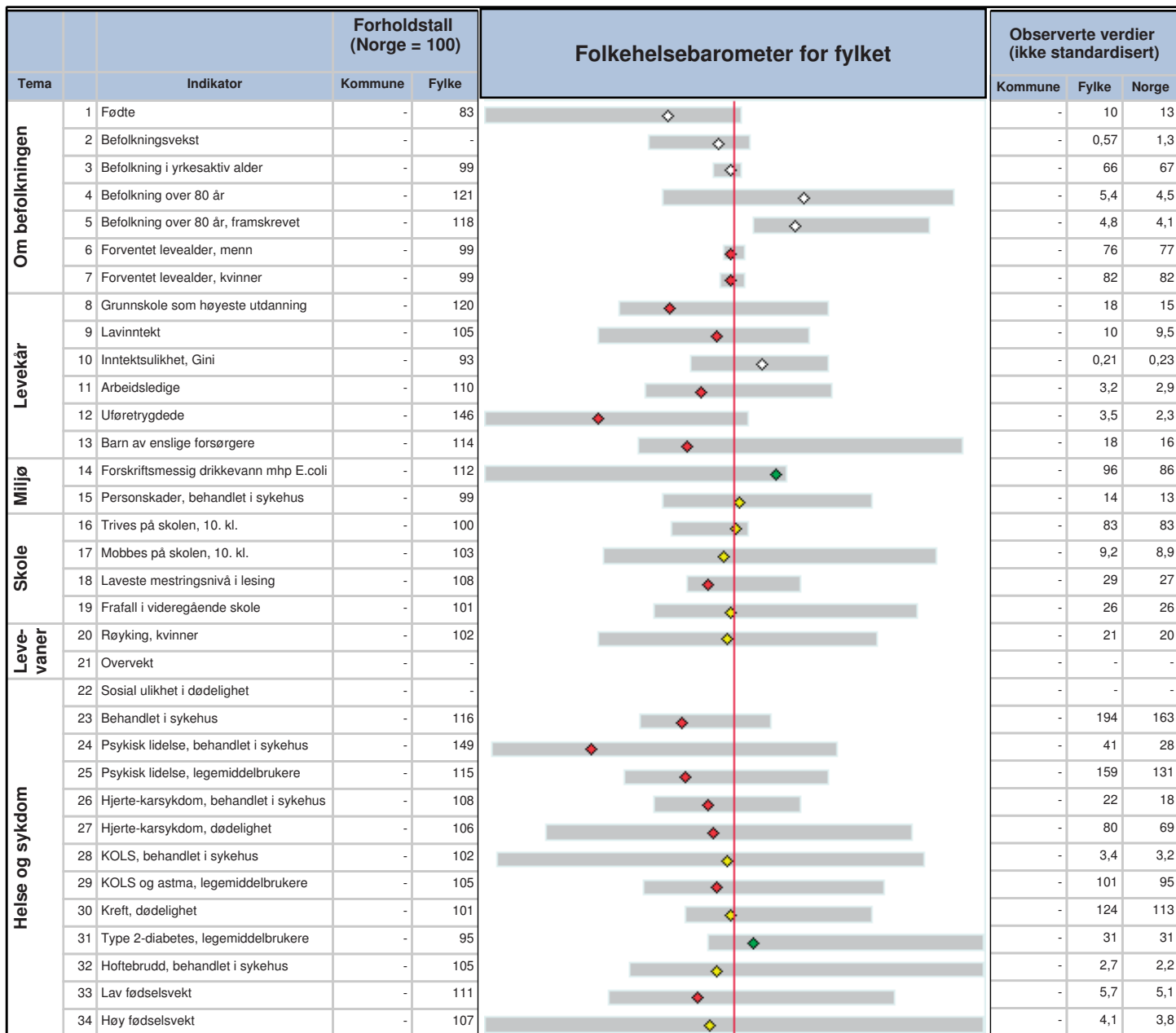
Folkehelsebarometer for ditt fylke

I oversikten nedenfor sammenlignes noen nøkkeltall for fylket med landstall. I tillegg vises variasjonen mellom kommuner i fylket. Siden dette er en fylkesprofil, oppgis ikke kommuneverdiene. Fylkene kan ha en alders- og kjønns sammensetning som avviker fra landsgjennomsnittet, og dette tas det hensyn til i tallkolonnene til venstre og i barometeret. I kolonnene til høyre finner du nøkkeltallets omfang uten alders- og kjønnskorrigering.

Figuren fremstiller forholdstallene (fra kolonnene til venstre) på en skala som øker fra 50 til 200 eller synker fra 200 til 50, avhengig av indikator. Forholdstall som er lavere enn 50 eller høyere enn 200 vises som en halvsirkel i figurens ytterkant. Forskjellen mellom fylket og landet er testet for statistisk signifikans, se www.fhi.no/kommunehelsa

- ◆ Fylket ligger bedre an enn landet for øvrig.
- ◆ Fylket ligger dårligere an enn landet.
- ◆ Testen viser at det er usikkert om fylket ligger dårligere eller bedre an enn landet.
- ◆ Ikke testet for statistisk signifikans.
- Variasjonen mellom kommunene i fylket. All statistikk er basert på kommunegrenser 2011.
- | Gjennomsnittet for Norge.

"Grønn" verdi for et helsemål kan likevel innebære en viktig folkehelseutfordring for fylket, da landsnivået ikke nødvendigvis representerer et ønsket nivå. For å få en mer helhetlig oversikt over utviklingen i fylket kan du lage diagrammer i KommuneHelsa statistikkbank. Les mer på www.fhi.no/kommunehelsa og finn mer statistikk på KommuneHelsa statistikkbank khs.fhi.no. I tillegg finnes mer statistikk på fylkes- og landsnivå i Norgeshelsa, www.norgeshelsa.no.

Forklaring (tall viser til linjenummer i tabellen ovenfor):

Forkortelser: IAS=Indirekte aldersstandardisering, IKS=Indirekte kjønnsstandardisering.

1. Per 1000, 2010. 2. %, 2010. 3. %, 16-66 år, 2011. 4. %, 2011. 5. % i 2020. 6/7. Beregnet basert på aldersspesifikk dødelighet, 15 års gjennomsnitt, 2009.8. %, 30-39 år, IAS, IKS, 2010. 9. % personer som bor i husholdninger med inntekt lavere enn 60 % av medianinntekt (EU), 2009. 10. Mål på inntektsforskjeller. Skala 0-1 der høyere verdi indikerer større ulikhet, 2009. 11. % av personer i arbeidsstyrken, 2010. 12. %, 18-44 år, 3-årig gjennomsnitt, IAS, IKS, 2010. 13. % av alle barn det betales barnetrygd for, 2010. 14. Andel personer tilknyttet vannverk med forskriftsmessig tilfredsstillende analyseresultater mhp. E.coli i prosent av befolkning tilknyttet rapportpliktig vannkilde, 2009. 15. Per 1000, 3-årig gjennomsnitt, IAS, IKS, 2010. 16. %, 5-årig gjennomsnitt, IKS, 2011. 17. %, 5-årig gjennomsnitt, IKS, 2011. 18. % av 5. klassinger, 2-årig gjennomsnitt, IKS, 2010. 19. %, 2-årig gjennomsnitt, 2010. 20. % av kvinner på første svangerskapskontroll, 10-årig gjennomsnitt, IAS, 2010. 21. Data mangler. 22. Data mangler. 23. Per 1000, ekskl. psykiatrisk sykehus, 3-årig gjennomsnitt, IAS, IKS, 2010. 24. Inkludert polikliniske konsultasjoner, per 1000, 3-årig gjennomsnitt, IAS, IKS, 2010. 25. Per 1000, 0-74 år, 3-årig gjennomsnitt, IAS, IKS, 2010. 26. Per 1000, 3-årig gjennomsnitt, IAS, IKS, 2010. 27. Per 100 000, 0-74 år, 10-årig gjennomsnitt, IAS, IKS, 2009. 28. Per 1000, >45 år, 3-årig gjennomsnitt, IAS, IKS, 2010. 29. Per 1000, 45-74 år, 3-årig gjennomsnitt, IAS, IKS, 2010. 30. Per 100 000, 0-74 år, 10-årig gjennomsnitt, IAS, IKS, 2009. 31. Per 1000, 30-74 år, 3-årig gjennomsnitt, IAS, IKS, 2010. 32. Per 1000, 3-årig gjennomsnitt, IAS, IKS, 2010. 33. %, 10-årig gjennomsnitt, 2010. 34. %, 10-årig gjennomsnitt, 2010.

Datakilder: Statistisk sentralbyrå, Dødsårsaksregisteret, NAV, Utdanningsdirektoratet, Vannverksregisteret, Norsk pasientregister, Medisinsk fødselsregister og Reseptregisteret. For mer informasjon om indikatorene, se KommuneHelsa statistikkbank, khs.fhi.no

Barn og unges medvirkning i planprosesser

Hva er den statlige politikken

Barn og unge skal sikres en trygg oppvekst, motorisk utvikling og god helse. Det skal planlegges for trygge oppvekstmiljø, gode møtesteder og muligheter for lek og aktivitetsfremmende omgivelser. Barn og unge har rett til å delta og ha innflytelse i planarbeidet for å kunne påvirke utformingen av sitt eget oppvekstmiljø.

Hvordan følger fylkesmannen dette opp

Fylkesmannen påser at barnerepresentanten har hatt reguleringsplaner til uttalelse og har hatt mulighet til å uttale seg.

Status i Telemark

Alle kommunene, med unntak av Tokke, har valgt å beholde ordningen med egen barnerepresentant. Tokke kommune ivaretar barn

Barns lek på stranda. Ivarsand i Bamble.

Er det noe fisk der nede? Brønnstadbukta i Porsgrunn.

og unges interesser ved å legge oppgaven til planfaglig ansvarlig i kommunen.

Det er fylkesmannens inntrykk at kommunene i Telemark sørger for at barn og unge får medvirke i de kommunale planprosessene. I stor grad systematiseres dette ved involvering av elevråd og ungdomsråd.

Utfordringer til kommunene

- Barn og unges interesser i arealplanlegging holdes høyt og arealer der barn og unge skal ferdes og oppholde seg må ikke bære preg av restareal.
- Barnerepresentanten eller den som har dette ansvaret må bli spurt og hørt i alle saker.

Talenter for framtida – satsing på barn og unge i Grenland

Hva er den statlige politikken

Et overordnet mål for regjeringen er å redusere sosiale forskjeller og skape trygge, mangfoldige og inkluderende oppvekstmiljø for alle. For å lykkes med dette må vi jobbe målrettet, systematisk og på tvers av ulike sektorer.

Alle barn og unge skal ha muligheter til å delta og utvikle seg uavhengig av foreldrenes økonomiske og sosiale situasjon. Alle skal bli sett og få utnyttet sine ressurser. Alle jenter og gutter skal sikres en trygg oppvekst.

Å sikre at flest mulig unge gjennomfører skoleløpet vil ha større betydning for norsk økonomi i fremtiden enn inntektene knyttet til oljefondet. Satsing på forebyggende tiltak og tidlig innsats overfor barn og unge er den viktigste investeringen et samfunn kan gjøre.

Hva innebærer dette for Telemark

I dag gjennomfører 67 % av ungdommene i Telemark videregående skole i Telemark i løpet av en 5-års periode (2007 - 2011). For å få innpass på et stadig mer kompetansekrevende arbeidsmarked er det i dag viktig å gjennomføre videregående skole. SSB beregner at arbeidsmarkedet vil kreve videregående opplæring i 96-97 % av de utlyste stillingene om få år. Dette betyr at mange av de som ikke gjennomfører skoleløpet vil løpe en betydelig risiko for å få en usikker tilknytning til ar-

beidslivet og for å få andre problemer knyttet til dårligere helse og fattigdom.

Vi vet at frafallet fra videregående opplæring i mange tilfeller kan spores tilbake til tidlig alder. Det er mange sårbare barn som har trenge for noe ekstra støtte fra hjelpeapparatet i løpet av oppveksten. Sårbarhet kan være knyttet til lærevansker, fysiske eller psykiske helseproblemer, sosiale forhold, rusproblematikk eller andre utfordringer. Det er svært viktig at helsestasjonen, barnehagene, skolene og andre instanser lykkes med å sette inn tiltak tidlig for barn og familier som har behov for dette. Sammenhengen mellom trivsel og skoleprestasjoner i grunnskolen og mulighetene for å fullføre videregående utdanning er godt dokumentert gjennom forskning. Når det gjelder karakterer fra grunnskolen skårer Telemark lavest i landet, sammen med Hedemark. Å ta tak i dette er en viktig utfordring for kommunene.

Alle overganger i et barns oppvekstløp er kritiske og gir økt fare for frafall fra skolen. Sentrale overganger er overgangene mellom helsestasjon - barnehage- barneskole - grunnskole – videregående skole. Kommunene bør sikre at de har etablert rutiner som sikrer trygge overganger. Dette vil bidra til å motvirke at færre barn og unge dropper ut av skolen. Det er mange instanser som arbeider med barn og unge i kommunene. En del barn og unge og deres familier vil ha behov for hjelp fra flere deler av hjelpeapparatet. Det er viktig at disse tjenestene samarbeider godt for å kunne gi et koordinert hjelpetilbud. Det er derfor avgjørende at Telemark lykkes

med å inkludere flest mulig unge til å gjennomføre skoleløpet.

Fylkesmannen opplever at det er et stort engasjement og vilje blant kommunenes administrative og politiske ledelse, samt fagfolkene i kommunene i Grenland til å ta fatt i utfordringene knyttet til å bedre barn og unges oppvekstvilkår.

Hvordan følger Fylkesmannen dette opp

Talenter for framtida, langsiktig satsing, er et regionalt samarbeidsprosjekt i Grenland. Formålet med prosjektet er å forebygge frafall fra videregående skole og bidra til at flere unge blir kvalifisert for arbeidslivet. Grenlands-kommunene Skien, Porsgrunn, Siljan, Bamble, Drangedal og Kragerø, samt Telemark fylkeskommune skal sammen styrke og forbedre innsatsen overfor sårbare barn og unge, på tvers av kommunegrenser og forvaltningsnivåer.

Prosjektet Talenter for framtida er nå forankret politisk i alle de seks deltagerkommunene.

Hovedmålsettingen for Talenter for framtidas langsiktige satsing er:

- Kommunene i Grenland skal gjennom felles satsing på forebyggende arbeid, tidlig intervensjon og økt samarbeid, bidra til at flere blir kvalifisert for arbeidslivet.
- For å oppnå hovedmålet må det iverksettes praktiske relevante tiltak som skaper motivasjon, fremmer mestring og gir muligheter.

Talenter for framtida har fem satsingsområder:

- Tidlig innsats

- Gode overganger
- Foreldresamarbeid
- Tverrfaglig samarbeid
- Færre på passive ytelser

I 2012 vil det satses særskilt på satsingsområdene ”overganger” og ”foreldresamarbeid.”

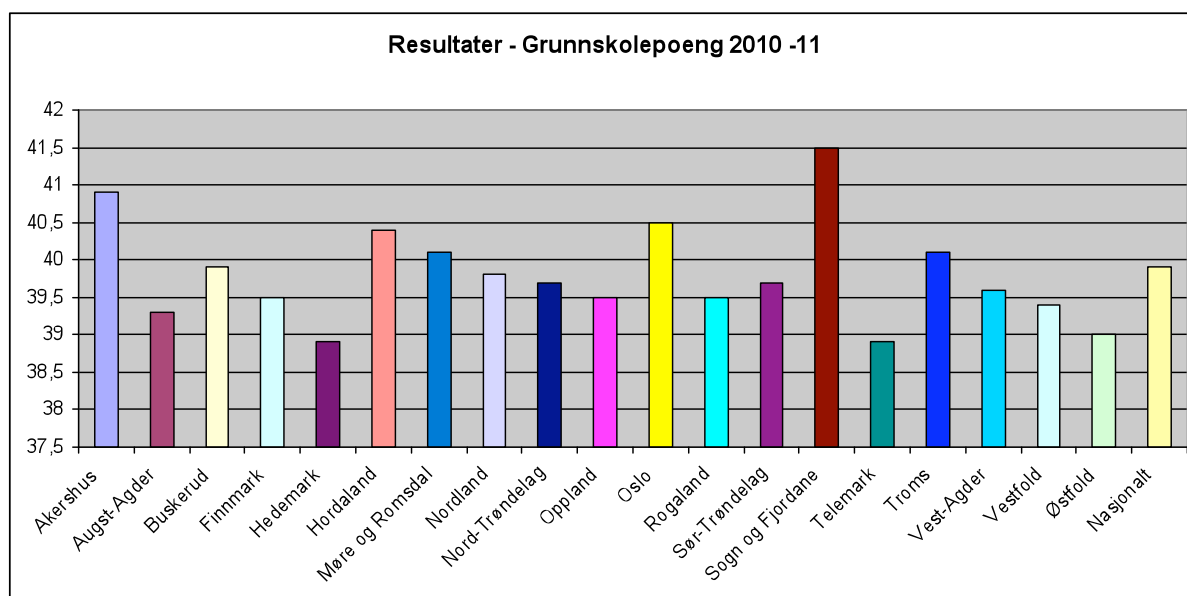
Prosjektet skal jobbe etter følgende strategier:

- 1) Kunnskapsformidling/veiledning/kompetanseheving
 - Formidling av kunnskap og aktuell forskning
 - Fagsamlinger og konferanser
- 2) Erfaringsutveksling mellom kommunene
 - Det skal etableres arbeidsgrupper på tvers av kommunene og internt i kommunene
- 3) Evaluering
 - Evaluere, måle og sammenlikne resultater, vise eksempler på god praksis.
- 4) Prosjektet skal i samarbeid med kommunene finne fram til egnede aktiviteter for å fremme målsettingen med prosjektet.

Det er utarbeidet en nettside for prosjektet:

www.talenterforframtida.no. Siden vil bli videreutviklet i 2012.

Det jobbes godt med barn og unge i mange kommuner i Grenland, og det er iverksatt mange tiltak og prosjekter rettet mot gruppen. Det er for eksempel etablert Los-prosjekt i fire av Grenlandskommunene. Her er det ansatt løser som skal gi tett individuell oppfølging av unge som står i fare for å falle ut av skole og arbeid. Drangedal kommune har også søkt midler for å bli med i Los-prosjektet. Av

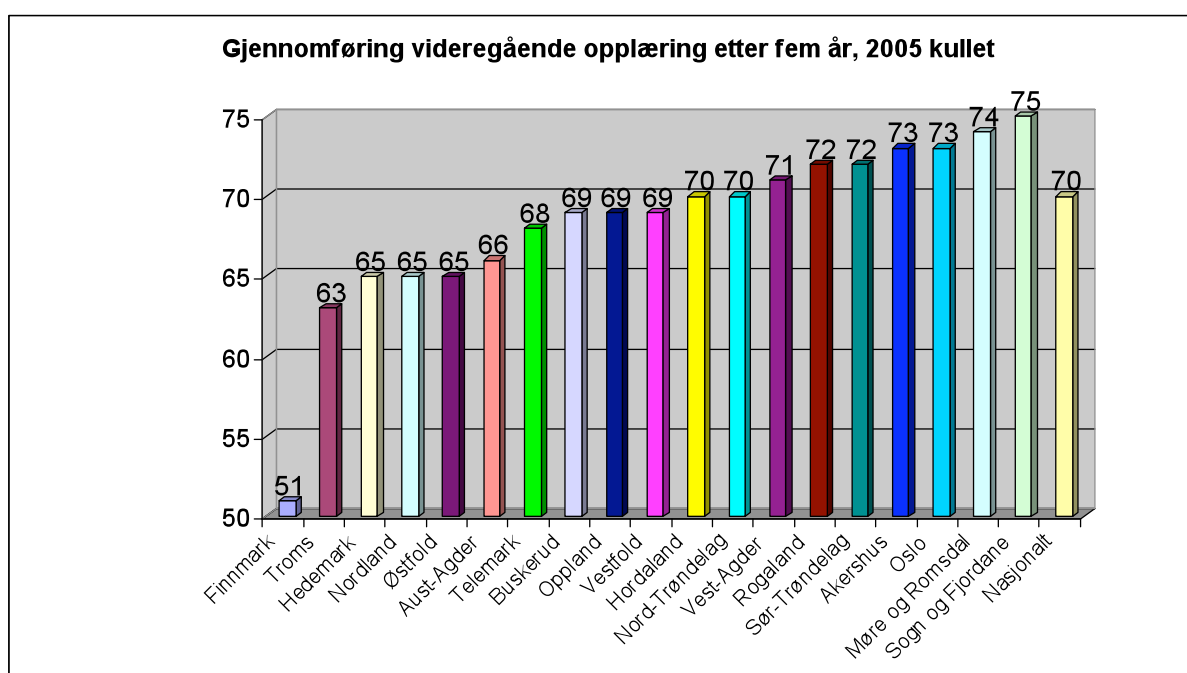
andre innsatser kan nevnes Porsgrunn kommunes arbeid med å utarbeide prosedyrer for overganger i skolen. Kragerø kommune har utarbeidet gode prosedyrer for samarbeid med barnevernet og øvrige samarbeidsinstanser. I Porsgrunn og Skien har en tverrfaglig arbeidsgruppe utarbeidet et forslag til handlingsplan

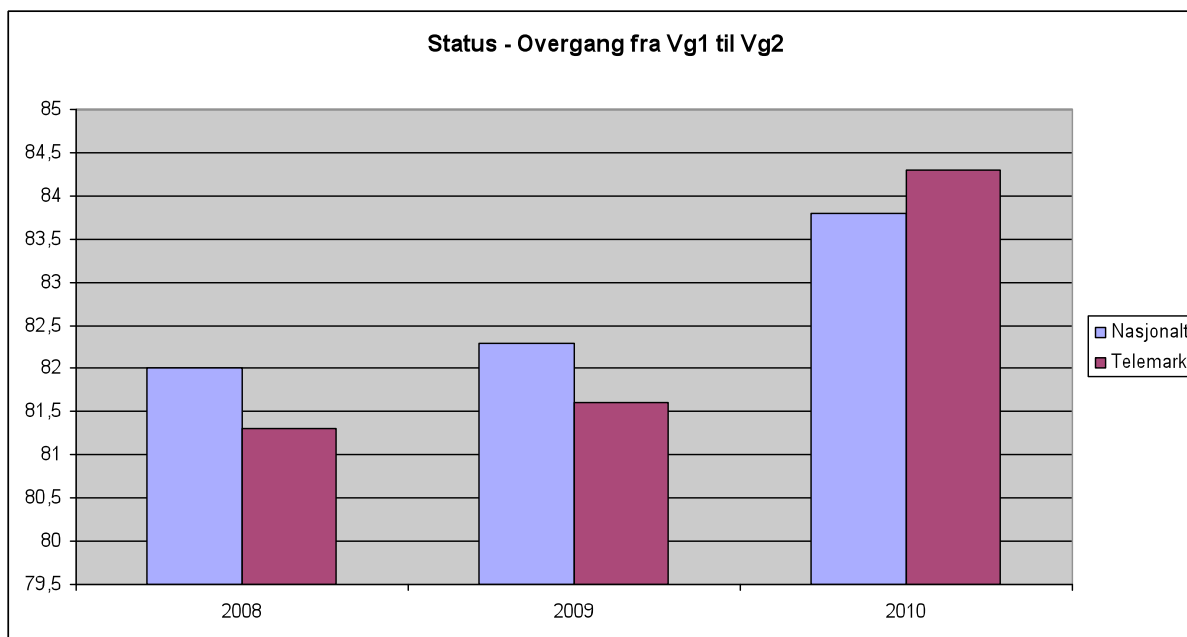
for risikoutsatte barn og unge.

Det skal utarbeides en informasjonsbrosjyre for Talenter for framtida.

Status i Telemark

Elever som har et høyt antall grunnskolepoeng, fullfører videregående opplæring langt

ofte enn elever som har få grunnskolepoeng. Denne trenden er uavhengig av elevenes kjønn og valg av studieretning. Mens 98 prosent av elevene som har 55 poeng eller mer, har fullført videregående opplæring innen fem år, gjelder dette 8 prosent av elevene som har færre enn 25 grunnskolepoeng.

Telemark har, sammen med Hedmark, de laveste karakterene fra grunnskolen i landet. Det er bekymringsfullt når vi samtidig vet at det er en klar sammenheng mellom karakterer fra grunnskolen og gjennomføring av videregående skole.

I dag gjennomfører 68 % av ungdommene i Telemark videregående skole i løpet av en 5-års periode (SSB, juni 2011). Dette er noe lavere enn landsgjennomsnittet. Det er likevel høyere enn forventet på bakgrunn av grunnskolekarakterer. Det er sannsynlig at dette kan

forklares ved at en høyere andel med lavere karakter fra grunnskolen velger yrkesrettet utdanning i Telemark.

En positiv utvikling i Telemark ser vi på antall unge som går over fra Vg1 og Vg2. Det er rimelig å anta at dette kan ha sammenheng med kommunenes satsing på sommerskole for unge. Overgangen fra ungdomsskole til videregående opplæring er imidlertid stabil på 95,7 %. Det er tredje laveste i landet, så her er det et forbedringspotensiale. Telemark har for øvrig gode resultater på antall unge som går over til lærlingplass.

Ungdomsgruppen 16-24 år, siste oppdaterte tall fra NAV per februar 2012	
	Telemark
Helt ledige	657
Delvis ledige	170
Ordinære tiltaksdeltakere	337
Andre arbeidssøkere	9
Nedsatt arbeidsevne	806
Mottakere av uførepensjon	250
Totalt	2229

Det er pr. februar 2012 til sammen 2229 unge som er brukere av NAV i Telemark. I tillegg er det et en rekke unge som ikke er i skole eller arbeid, men som av forskjellige årsaker ikke er i kontakt med NAV.

Telemark er blant fylkene i landet som har høyest prosentandel unge uføre (NAV, des 2011). Dette er bekymringsfullt.

Utfordringer til kommunene

- Etablere gode rutiner for å trygge risiko-utsatte overganger i oppvekstløpet
- Legge til rette for god foreldrekontakt
- Måltrettet arbeid for å få bedre resultater i grunnskolen
- Skaffe oversikt over omfanget av fravær og skulk og ha gode rutiner for å følge opp dette.
- Etablere godt samarbeid i kommunen for alle som arbeider med barn og unge
- Danne arbeidsgrupper på tvers av kommunene i Grenland med målsetting om kompetanseoppbygging og erfaringsutveksling.
- Ha god oversikt over utviklingen på området barn og unge, og se hele oppvekstløpet i sammenheng

Omsorgsplan 2015

– Om sykehjem i Telemark med spesiell vektlegging på Læringsnettverket i Grenland, sykehjemslegens arbeid og kommunens avhjemling av sykehjemsplasser

Hva er den statlige politikken

Den som har så stort behov for pleie- og omsorgstjenester at plass i sykehjem er det riktige tilbudet, har rett på positivt vedtak uansett plassituasjon i kommunen. Er det ikke ledig plass i kommunens egne sykehjem, plikter kommunen å finne annet likeverdig tilbud i mellomtiden.

IS-1/2011 Nasjonale mål og prioriterte områder for 2012 fastslår at:

- Helse- og omsorgstjenesten skal være et helhetlig og sammenhengende tjenestetilbud av god kvalitet, med høy pasientsikkerhet og tilpasset den enkelte bruker.
- Den kommunale omsorgstjenesten skal utvikles videre slik at den gir pasienter og brukere gode muligheter for livskvalitet og mestring.
- Tjenester til mennesker med demenslidelser skal bygges ut.

Hva innebærer dette for Telemark

Endring i alderssammensetningen vil få stor betydning for hvordan kommunene planlegger tjenestetilbud, boliger og infrastruktur framover. Lovgivningen gir kommunene en viss valgfrihet i forhold til hvilke tjenestetilbud som ut fra en individuell og konkret vurdering skal tilbys den enkelte bruker.

Den eneste begrensning i valgfriheten er at det må ytes nødvendig helsehjelp og innholdet i tilbudet må ligge på et forsvarlig nivå. I tilknytning til kommunens valgfrihet tillegges det at tjenestemottaker og/eller pårørende har rett til medvirkning.

Dersom ikke kommunen kan skaffe sykehjemsplass, er alternativet at kommunen kjøper sykehjemsplass i annen kommune eller hos privat tjenesteyter eller setter inn omfattende hjelpetiltak i hjemmet (heldøgns tjeneste). Vi erfarer at den mest vanlig begrunnelse for kommunens avslag er for tiden er at det ikke er plass. Spørsmålet er da om hjemmetjenestene fyller hjelpebehovet.

Kommunene må sette framtidas omsorgsutfordringer på dagsorden i det ordinære kommuneplanarbeidet. Det må sikres statistisk dokumentasjon for demografisk utvikling, sykehjemsdekning sett opp mot utbygging av omsorgsboliger, personell- og legedekning.

Hvordan følger Fylkesmannen dette opp

Framtidas omsorgsutfordringer berører mange samfunnssektorer. Helse og omsorgstjenesten må samhandle internt og med spesialisthelse-tjenesten, samt sikre samarbeid med familie, frivillige og lokalsamfunn. Fylkesmannen skal bidra til å sikre dette helhetsperspektivet, og at det legges til grunn i kommunenes plan- og budsjettarbeid.

Vi gjør dette ved tilsyn og klagesaker, samt ved rådgivning gjennom direkte kontakt, nettverk og kurs og seminarer.

Viktig framover blir å bistå kommunene i ar-

beidet med innovasjon og utvikling, og sørge for at kommunene gjennom sin langsiktige planlegging utvikler nye løsninger som møter framtidens behov for nye boformer og lokaler med støtte fra ny teknologi.

Gjennomførte tilsyn har avdekket svikt i legemiddelbehandlingen ved sykehjem. Ved hjelp av midler fra Statens helsetilsyn har vi opprettet tverrfaglig læringsnettverk i legemiddelbehandling i sykehjem i 2 kommuner i Telemark. Ett tverrfaglig nettverk som består av sykepleiere, vernepleiere, leger og pårørende. Nettverket får faglig veiledning gjennom Kunnskapssenteret i fellssamlinger. Målinger viser svært gode resultater. Ved å legge til rette for at fagpersonell deler kompetanse og prosedyrer, sikres fagmiljøet utvikling og vekst.

Status i Telemark

Det er bare en kommune som har omgjort sykehjems plasser til bokollektiv. (8 skjermede enheter og 14 somatiske plasser)

Telemark har landets laveste andel sykehjems plasser som skjermede enheter. Perioden 2010-2011 viser også en nedgang sammenliknet med 2008. Telemark ligger også lavt når det gjelder legeårsverk på sykehjem.

Telemark ligger derimot høyt i antall omsorgsboliger for demente. Det samme gjelder antall opprettede demensteam, og antall dagplasser for demente.

Utfordringer til kommunene

- Utfordringene i omsorgssektoren er knyttet til nye brukergrupper og en aldrende befolkning, samtidig som det er knapphet på fagpersonell og frivillige omsorgsytere. For å sikre tilstrekkelig antall fagpersoner, må det ses på muligheten for ny fordeling av arbeidsoppgavene mellom yrkesgruppene
- Lage omsorgsplan som en integrert del av kommuneplanen. Planleggingen må bygge på oppdatert kunnskap om kommunens omsorgsbehov.
- Behov for medisinsk og tverrfaglig oppfølging og bedre sosial kontakt og aktivitet i dagliglivet.
- Hvordan bedre bemannings- og legedekningen?
- Kommunene må ha økt fokus på ”aktiv omsorg” som en sentral del av et helhetlig omsorgstilbud
- Hvordan bedre sykehjemsdekningen og andelen skjermete enheter?

Elevenes rett til et psykososialt miljø som fremmer helse, trivsel og læring

Hva er den statlige politikken

Alle elever i grunnskoler og videregående skoler har en individuell rett til et godt fysisk og psykososialt miljø som fremmer helse, trivsel og læring, jf. opplæringsloven kap 9a.

Hva innebærer dette for Telemark

Skoleeiere og skoleledere har gjennom opplæringsloven omfattende plikter når det gjelder rutiner og tiltak som skal sikre elevene gode og helsefremmende arbeidsforhold. Et godt skolemiljø er en viktig innsatsfaktor for en god skole og et godt læringsmiljø. Mangler ved skolemiljøet kan føre til mistrivsel blant elevene, som igjen vil ha direkte betydning for elevenes læringsutbytte.

Hvordan følger Fylkesmannen dette opp

På oppdrag fra Kunnskapsdepartementet og Utdanningsdirektoratet har Fylkesmannen gjennomført tilsyn med en rekke kommuner og skoler i fylket med elevenes psykososiale miljø som tema.

Fylkesmannen har videre gitt informasjon, veiledning og vært pådrivere for at kommuner/skoler underskriver/utarbeider Manifest mot mobbing.

Fylkesmannen arrangerte i 2011 en konferanse for «skole-Telemark» med læringsmiljø som tema.

Status i Telemark

Funn fra Fylkesmannens tilsyn viser at skolene arbeider aktivt med skolemiljøet, og har iverksatt en rekke trivselsfremmende tiltak som bidrar til å fremme helse trivsel og læring. Fylkesmannen ser videre at de ansatte på skolene gjennomgående har god kjennskap til sin plikt til å undersøke og gripe inn ved kunnskap eller mistanke om at en elev blir utsatt for krenkende ord eller handlinger. Det foreligger ikke et helhetlig system for internkontroll, eksempelvis:

- kartlegginger av skolemiljøet foretas, men disse følges ikke opp systematisk
- manglende skriftlige rutiner/planer for hvordan henstillinger om tiltak skal behandles og hvordan brukermedvirkning skal ivaretas
- manglende evaluering og vedlikehold av rutiner/planer

Skolene har heller ikke gode nok rutiner eller praksis når det gjelder å håndtere henstillinger om tiltak som gjelder det psykososiale miljøet etter reglene om enkeltvedtak. Skolene fatter ikke enkeltvedtak i alle de saker det er krav om dette.

Skolene har stort sett opprettet de råd og utvalg loven krever, men elevene engasjeres ikke i tilstrekkelig grad i planleggingen og gjennomføringen av arbeidet med skolemiljøet.

Råd og utvalg, særlig samarbeidsutvalget og skolemiljøutvalget, holdes ikke løpende orientert om vesentlige forhold ved skolemiljøet eller tas med i planleggingen og gjennomføringen av arbeidet med skolemiljøet.

Utfordringer til kommunene

- Ivareta kravene til et systematisk, aktivt og kontinuerlig arbeid med elevenes psykososiale miljø slik at alle elevers rett til et godt skolemiljø ivaretas.
- Sikre brukermedvirkning.

Fylkesmannen i Telemark

Besøksadresse
Gjerpensgt. 14, Bygg F, Skien

Postadresse
Postboks 2603, 3702 Skien

Telefon: 35 58 61 10
Telefaks: 35 52 85 90

E-post
postmottak@fmte.no

Internett
www.fylkesmannen.no/telemark